

**UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**NADA JAKOMIN**

**INFORMATIVNI RAZGOVOR Z ŽRTVAMI IN OČIVIDCI  
KAZNIVIH DEJANJ**

**DIPLOMSKO DELO**

**LJUBLJANA, 2004**

**UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**NADA JAKOMIN**

**MENTOR: izr. prof. dr. VLADO MIHELJAK**

**SOMENTOR: red. prof. dr. PETER UMEK**

**INFORMATIVNI RAZGOVOR Z ŽRTVAMI IN OČIVIDCI  
KAZNIVIH DEJANJ**

**DIPLOMSKO DELO**

**Ljubljana, 2004**

# KAZALO

1. UVOD.....	3
1.1. ZAZNAVA.....	5
1.2. SOCILANO ZAZNAVANJE IN SOCIALNA KOGNICIJA.....	6
1.3. KOGNITIVNA SHEMA.....	8
1.4. SPOMIN.....	8
1.4.1. Osnove spomina.....	8
1.4.2. Spominske motnje.....	9
2. ŽRTVE KAZNIVIH DEJANJ.....	11
2.1. ŽRTVE IN ZNANOST O ŽRTVAH.....	11
2.2. NALOGE VIKTIMOLOGIJE IN NJENA NAJPOGOSTEJŠA VPRAŠANJA.....	11
2.3. VZROKI ZA VIKTIMIZACIJO.....	12
2.3.1. Viktimogena dispozicija.....	13
2.4. TIPOLOGIJA ŽRTEV.....	13
2.5. POLICIJSKI ODGOVOR ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ.....	14
2.6. ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE.....	15
3. PSIHOLOŠKI VIDIKI PRIČEVANJA OČIVIDCEV KAZNIVIH DEJANJ.....	17
3.1. POMEMBNOST INFORMATIVNEGA RAZGOVORA Z OČIVIDCI KAZNIVIH DEJANJ.....	18
3.2. DEJAVNIKI PRIDOBIVANJA INFORMACIJ.....	22
3.3. DEJAVNIKI OHRANJANJA INFORMACIJ.....	23
3.4. DEJAVNIKI OBNOVE.....	25
4. KOMUNIKACIJA.....	27
4.1. OSNOVNI POJMI KOMUNICIRANJA.....	27
4.2. NEBESEDNO KOMUNCIRANJE.....	28
4.2.1. Govorica telesa in besedna intonacija.....	28
4.2.2. Paralingvistični znaki.....	29
4.2.3. Vidiki nebesedne komunikacije.....	29
4.3. BESEDNA KOMUNIKACIJA.....	30
5. KOGNITIVNI INTERVJU.....	32
5.1. POTEK KOGNITIVNEGA INTERVJUJA.....	35
5.2. NAJPOMEMBENJŠI ELEMENTI KOGNITIVNEGA INTERVJUJA.....	37
5.2.1. Pomembnost očitca.....	37
5.2.2. Postavljanje vprašanj v skladu s pripovedjo.....	38
5.2.3. Popolna posvetitev očitcu.....	38
5.2.4. Preverjanje razumevanja.....	39

6. UGOTAVLJANJE VELJAVNOSTI PRIČEVANJA.....	40
6.1. LAŽNE IZJAVE.....	40
6.1.1. Osebnostne značilnosti očividcev.....	41
6.1.2. Motivi za navajanje lažnih informacij.....	41
6.1.3. Skladnost vsebine z načinom pričevanja.....	42
6.1.4. Problematika ocenjevanja pričevanja.....	42
6.2. PREVERJANJE IZPOVEDB OČIVIDCEV.....	43
6.3. VREDNOTENJE IZPOVEDB OČIVIDCEV.....	45
7. ZAKLJUČEK.....	50
8. LITERATURA IN VIRI .....	52

## 1. UVOD

Zbiranje obvestil je temeljna policijska dejavnost. To trditev lahko kaj hitro potrdimo že z bežnim pogledom na dogodke, s katerimi se policija ukvarja – prekrški, kazniva dejanja, preventivna dejavnost, itd.. Zbiranje obvestil v samem predkazenskem postopku je dokaj pomembno in žal velikokrat izjemno slabo izvedeno. Zavedati se moramo pomena zbiranja obvestil od občanov, morebitnih očividcev in žrtev kaznivih dejanj.

Po izvršenem kaznivem dejanju je krog ljudi, ki bi lahko dali pomembne in koristne podatke o kaznivem dejanju velik. Nobena redkost ni, da pri obravnavi hujših kaznivih dejanj kriminalisti opravijo razgovore z velikim številom ljudi, ki včasih presega tudi nekaj sto razgovorov. Namen zbiranja obvestil je pridobivanje koristnih informacij, ki bi pripeljale do storilca kaznivega dejanja oziroma njegovih pomagačev, pa tudi do koristnih informacij o samem kaznivem dejanju.

Pomemben delež informacij o posameznem dogodku lahko dajo predvsem očividci, ljudje, ki s kaznivim dejanjem niso neposredno prizadeti oziroma z žrtvijo niso v povezavi, in so zaradi tega mnogo bolj objektivni. Predvsem se torej želimo usmeriti na postopke zbiranja obvestil od očividcev in žrtev kaznivega dejanja. Iz razgovorov želimo pridobiti čimveč koristnih informacij za identifikacijo storilca kaznivega dejanja in njegovo kasnejše prijetje. Zavedati se moramo pomena teh informacij, saj iz množice informacij lahko pridobimo pomembne podatke, ki nas vodijo v preiskavi posameznega kaznivega dejanja in nenazadnje pripeljejo tudi do samega storilca ali njegovih pomagačev. Tehnika zbiranja informacij, ki jo imenujemo kognitivni intervju se je pri policijskem delu in s tem preiskovanju kaznivih dejanj zelo uspešno vpeljala.

Tehnika kognitivnega intervjuja je uporabna zlasti v primerih, ko kriminalist nima na voljo materialnih dokazov in obstajajo le izjave očividcev in žrtev. Običajno podatki in informacije, zbrani s pomočjo kognitivnega intervjuja presegajo tako število kot kakovost podatkov zbranih s pomočjo klasičnih metod. Prav tako nam ta tehnika omogoča opazovanje sogovornika. Z očitcem bomo vzpostavili osebni odnos, ki občanu ne bo dajal občutka ogroženosti. Občan se bo počutil bolj domače in udobno, dobil bo občutek pomembnosti, kar

ga bo še dodatno motiviralo. Prav tako pa bo dobil občutek, da ga razumemo in z njim sočustvujemo.

Pričevanja očitvecev ali žrtev kaznivih dejanj so pogosto netočna, izjave očitvecev in žrtev pa so lahko namerno ali nenamerno izkrivljene. Tako se lahko zgodi, da izjavi očitvecev pri opisu dogajanja nista skladni, kjer pa ni nujno, da eden izmed očitvecev laže. Naloga kriminalista je ugotoviti katera subjektivna resnica odraža resnično dogajanje, prav tako je pomembno, da od očitvecev zbere čimveč objektivnih podatkov. Zaradi vsega navedenega mora kriminalist izpovedbe očitvecev in žrtev preveriti in ugotavljati točnosti, da bi lahko ovrednotil verodostojnost pričevanja.

## 1.1. ZAZNAVA

Zaznavanje je proces, s katerim dovolimo sporočilom iz okolja dostop do zavesti in jih sprejmemo v nadaljnjo mentalno obdelavo. V vsakem trenutku so naša čutila nasičena s številnimi dražljaji. Če zelo pozorno opazujemo naše zaznavanje objektov pred seboj, opazimo, da ne zaznavamo neposredno objektov, temveč množico čutnih dražljajev, iz katerih so sestavljeni objekti. Iz tega sledi, da se med neposrednimi čutnimi vtisi in dojetanjem objektov zgodi v naših možganih in v naši duševnosti marsikaj, kar naš aparat zaznavanja in prepoznavanja organizira in smiselno združuje v celote. Zaznavanje zajema naslednje kognitivne procese:

- sprejemanje dražljajev,
- selekcija dražljajev,
- organizacijo dražljajev,
- interpretacijo dražljajev.

Posameznik ob sprejemu čutne dražljaje razvršča, jih organizira in nato na novo povezuje v prepoznavne zaznavne enote. Te pa jim določijo pomen. Raziskave zaznavanja kažejo, da človek predela v svojih možganih in živčnem sistemu le manjši del vseh informacij, ki mu jih nenehno pošiljajo čutila oz. so v okolju, kjer se giblje.

Pri vsakem zaznavanju pride do izbire, posameznik namreč iz pojavov izbere samo določene lastnosti in jih združi v bolj ali manj jasno obliko. Tako se zaznavni predmet začne s svojimi obrisi in nekaterimi potezami kristalizirati iz nepreglednega kaosa.

Pomemben način reduciranja informacij v procesu zaznavanja je kategorizacija objektov. To pomeni, da razvrščamo objekte v enote ali razrede, ki so zgrajeni na podlagi podobnosti med zaznavami. Ljudje tako razvrščamo dražljaje v obvladljive enote. Vsakdo mora najprej prepoznavati objekte v okolju. Prepozna jih tako, da jih registrira in jim daje pomen. Ko posameznik zazna nov objekt, ga najprej primerja z drugimi objekti, ki so mu že znani in katerih lastnosti si je zapomnil. Pri tem si pomaga s poenostavljenimi vzorci, ki so tudi najenostavnejši koncepti nasploh (Nastran Ule, 2000: 72-74).

Na zaznavanje vpliva predvsem človekova pozornost. Pozornost je notranji proces, s katerim organizem nadzira izbiro dražljajev. Stopnjo pozornosti določajo vpliv zunanjega okolja in zahtevne situacije, pa tudi notranja stanja, motivacija in izkušnost. Razlikujemo štiri elemente, in sicer smer, jakost, obseg in trajanje, ki so v medsebojni odvisnosti. Človek se vedno usmeri k tistim dražljajem, ki ga pritegnejo z določenimi značilnostmi ali za katere je motiviran. Tako ti dražljaji v zavesti postanejo jasnejši in tvorijo središče zaznavnega polja. Z naraščanjem njihove jakosti in različnosti se zožuje obseg pozornosti in bolj kot je človek osredotočen na neko stvar ali dogodek, težje bodo v zavest prodrle druge vsebine. Ta pojav imenujemo senzorna inhibicija. Čim močnejša je intenziteta pozornosti, tem večja je senzorna inhibicija, kar pomeni, da se zmanjša obseg pozornosti in jasnost obrobne polja. (Umek, Jančar, 1992: 132-134).

Dejavnike pozornosti delimo na zunanje (značilnosti – intenzivnost, velikost, trajanje..), in notranje (motivi, interesi, čustva, pretekle izkušnje, pričakovanja..). Glede na te vrste pa razlikujemo pasivno in aktivno pozornost. Kadar zbudijo pozornost le zunanji dejavniki, je človek v glavnem pasiven, pozornost na dražljaje se pojavi brez namena, aktivna pozornost pa je rezultat pozitivne motivacije. Pri pasivni pozornosti človek dražljaj zazna, ker pa je pri tem samo nezainteresirani sprejemnik, je zaznava pomanjkljiva, ne vtisne se mu v spomin, kar pa se potem odraža v skopi reprodukciji. Torej, če interesa ni, so zaznave pomanjkljive. Zaznavanje ni nikoli objektivno, ni veren odraz stvarnosti. Zaznavanje je proces sprejemanja dražljajev, človek pa jim daje smisel v skladu s svojimi predhodnimi izkušnjami, spomini, predstavami, pričakovanji, verovanji, stališči in osebnostjo (Umek, 1993: 166).

## **1.2. SOCIALNO ZAZNAVANJE IN SOCIALNA KOGNICIJA**

Pojem socialno zaznavanje zajema zaznavanje drugih oseb, nas samih in zaznavanje socialnih situacij. Pri socialnem zaznavanju imajo zelo pomembno vlogo različne domneve, ki jih imajo posamezniki ter jih uporabljajo zato, da bi opravičili svoje zaznave.

Pojem socialne kognicije pa zajema celotni proces mentalne predelave informacij, od zaznavanja, ocenjevanja in vrednotenja informacij do uskladiščenja znanja. Socialna kognicija je proces presojanja, ocenjevanja drugih ljudi, nas samih in socialnega sveta okrog nas na

osnovi znanja, ki smo si ga pridobili. Najpogosteje je objekt socialne kognicije posameznik sam ali kakšna druga oseba, namišljena oseba, skupine in medosebni odnosi.

Pri zaznavanju oseb je potrebno opozoriti na to, da gre za procese, kjer spoznavamo druge, mislimo o njih – o njihovih značilnostih, kvalitetah in notranjih stanjih. Pri zaznavanju oseb gre v glavnem za presojanje ter ocenjevanje ljudi in situacij. Zanimajo nas predvsem notranja stanja oseb, osebnostne lastnosti in značilnosti. Raziskave so pokazale, da nas v procesu socialne percepcije vodijo tri značilne domneve. Prva je **domneva o namernosti delovanja** drugega, kjer osebo opazujemo kot nekaj, kar ima določen namen. Predstavljamo si, da ima vnaprej načrtovane cilje. Ugotavljamo pa, da je naše vsakdanje življenje v največ primerih spontano. Druga domneva je **domneva o racionalnosti drugega**, in sicer ko si človeka predstavljamo kot zavetno usmerjenega, kot nekoga, ki ve kaj dela, vendar tudi to ne drži, saj so skoraj vse naše dejavnosti spontane in afektivne. Tretja domneva je **težnja k usklajenosti podatkov in predstav**. Pri slednji ocenjujemo drugega in težimo k usklajevanju podatkov o njem. Ko si tako ustvarimo neko predstavo o drugem, nove informacije prilagajamo tej predstavi, čeprav je lahko popolnoma izkrivljena.

Salamon Asch je bil eden prvih psihologov, ki je raziskoval organizacijo socialne percepcije. S svojo raziskavo je ponazoril, da je vtis, ki si ga ustvarimo o drugem, več kot enostavna vsota posameznih značilnosti drugega. V svoji raziskavi je Asch dal skupinama svojih študentov v oceno seznam sedmih lastnosti, ki naj bi bile značilne za neko neidentificirano osebo. Prva skupina študentov je imela seznam z zelo pozitivnimi osebnimi lastnostmi, in sicer: inteligenčen, spreten, marljiv, topel, odločen, praktičen in previden. Drugi skupini pa je dal enak seznam lastnosti, le da je naredil razliko v negativno smer in je tako lastnost topel zamenjala lastnost hladen. Nato je prosil obe skupini, da opišeta imaginarno osebo na ta način, da iz dodatnega seznama osebnostnih lastnosti, ki je vseboval pare nasprotnih si lastnosti, izbereta tiste lastnosti, ki najbolje karakterizirajo imaginarno osebo.

Zamenjava besede topel z besedo hladen je povzročila velike spremembe v celotni predstavi študentov, in sicer so tisti, ki so imeli na seznamu besedo topel ocenjevali osebo kot uspešno, priljubljeno, srečno, veselo, itd. Tisti pa, ki so imeli na seznamu besedo hladen pa so opisovali osebo kot skopo, neuspešno, nepriljubljeno in nesrečno. Tako je ena sama beseda določila popolnoma druge lastnosti osebe.

Asch je na osnovi svojih raziskav prišel do sklepa, da so določene osebnostne lastnosti, kot sta na primer topel in hladen, centralne lastnosti, medtem ko so druge sekundarne (Nastran Ule,

2000: 74-79). Kot primer v kriminalistični praksi bi lahko navedli pričevanje očividca pri bančnem ropu. Očividec bo najverjetneje potrdil, da je banko oropal mladenič s strganimi hlačami in čepico na glavi, ki je v tistem trenutku tekel mimo banke. Pravi ropar pa je bil elegantno oblečen in je z aktovko v roki mirno izstopil iz banke, se usedel v avtomobil in odpeljal.

### **1.3. KOGNITIVNA SHEMA**

Kognitivne sheme so kognitivne organizacije znanja o določeni osebi, objektu, socialni situaciji ali tudi fizičnih objektih. Oblikovanje kognitivnih shem je nujna sestavina vsake percepcije občutkov. Za kognitivne sheme lahko rečemo, da so neke vrste možganski zemljevid zunanjih situacij kot so predstavljanje v naši zavesti.

Skratka kognitivne sheme določajo način izbiranja in vrednotenja informacij o osebi oz. določajo, kaj imamo za realno v svetu. Kot smo že prej omenili naše zaznave in ocene presegajo obseg danih informacij. Že skromen podatek o neki osebi nam lahko da povod za številne sklepe, ne zato, ker bi bili ti upravičeni, temveč zato, ker so v skladu z našo shemo osebe.

Ko si enkrat pridobimo določeno kognitivno shemo o neki osebi, jo pogosto zelo težko spremenimo ali ovržemo, celo če je dokazano napačna. Kadar na primer podvomimo o nekom, tedaj se težko otresemo dvoma, pa četudi imamo na voljo dokaze o nasprotnem (Nastran Ule, 2000: 83-84).

### **1.4. SPOMIN**

#### **1.4.1. Osnove spomina**

Spomin pomeni sposobnost človeka, da vtisne nove vsebine, da lahko te vsebine ohranja, kakor tudi sposobnost obnavljanja po določenem času. Spominske faze so torej vtisnjene vsebine, njeno ohranjanje in zmožnost obnovitve.

Poznamo več vrst spomina. Delimo ga glede na dolžina trajanja. Ikonični spomin je zelo kratek. Traja samo kakšno sekundo in izgine še preden ga uspemo do konca obnoviti. Njegova slaba stran je, da je kratkotrajen, dobra pa, da je izredno popoln. Naslednji je kratkoročni spomin. Ta je daljši kot prejšnji, vendar pa tudi hitro izgine. Če vidimo registrsko tablico ali pa nam nekdo pove telefonsko številko, jo bomo za kratek čas obdržali v spominu, če pa je ne bomo ponavljali, jo bomo hitro izgubili. Ugotovljeno je, da si človek lahko neposredno zapomni približno sedem znakov. Zadnja vrsta spomina je dolgoročni spomin. To je spomin v pravem pomenu besede. Ima sposobnost prilagajanja, dosežemo pa ga, če gradivo ponavljamo. Kapacitete dolgotrajnega spomina so velike. V spominsko funkcijo spada tudi sposobnost obnavljanja. Pomeni sposobnost, da ohranimo in po določenem času obnovimo določene vsebine (Musek, Polič, Umek, 1992: 46).

#### 1.4.2. Spominske motnje

Spomin in pomnjenje ne delujeta povsem popolno. Vseh informacij, ki jih prejmemo, si ne zapomnimo, mnoge, ki se nekaj časa ohranijo, postopno izgubimo. Procesu izgubljanja informacij pravimo pozabljanje. Pozabljanje sicer pogosto ni zaželeno, vendar je normalen pojav. Tako je npr. prav, da pozabimo manj pomembne informacije in si zapomnimo pomembnejše (Musek, Pečjak, 2001: 73).

O motnjah v spominu govorimo šele tedaj, ko pride do prekomernega pozabljanja in napačnega spominjanja. Primeri, za katere bi kriminalisti pri opravljanju informativnega razgovora morali vedeti so naslednji:

- **amnezija** – najbolj izrazita izguba spomina. Do amnezije v največ primerih pride zaradi mehanskih poškodb. Osebe v teh primerih izgubijo spomin za dogodke, ki so se zgodili tik pred nesrečo.
- **Retrogradna amnezija** – enako kot v zgornjem primeru, vendar se spomin izgubi za daljši čas pred nastalo nesrečo.
- **Anterogradna amnezija** – spomin se izgubi za čas oz. določeno obdobje po nesreči.
- **Delna amnezija** – izguba spomina v tem primeru ni tako obsežna, do nje pa pride zaradi močnih in hudih čustvenih pretresov.
- **Mnogoteri osebni** – je zelo redek primer amnezije, gre pa za hudo osebno motnjo. Oseba pozabi informacije, ki so v zvezi z njeno identiteto (pozabi kdo je..)

Življenje lahko začne povsem na novo. Čez čas se spomin povrne, vendar pa se izgubi za osebo, ki je nastopila druga itd.

- **Starostna spominska deterioracija** – do le-te pride zaradi staranja ali pa zaradi različnih organskih bolezni. To so bolezni, zaradi katerih pride najprej do demence, kasneje pa do splošnega duševnega propada.
- **Konfabulacije** – doživljajo ponavadi starejše in dementne osebe. Stvari, ki so jih pozabile, takšne osebe enostavno dopolnijo. Seveda ni potrebno posebej poudariti, da je potrebno izjave takšnih ljudi še posebej skrbno preverjati.
- **Paramnezija** – pomeni napačno prepoznavo. Nenadoma se spomnimo, da smo nekoga že videli, ali pa da smo nekaj že doživeli, čeprav to ne drži. Gre za podobnost med sedanjo situacijo in dogodkom, na katerega se spomnimo.
- **Kriptamnezija** – je pojav, ko ponovimo neko izkušnjo, ki smo jo že doživeli, vendar se tega ne zavedamo. Še zmeraj menimo, da smo prvič naleteli na takšno vsebino. Najbolj izrazit primer te motnje je, kadar npr. glasbenik napiše skladbo, ki je že napisana. Prepričan je, da jo je napisal sam, v resnici pa jo je že nekje slišal, vendar se tega ne zaveda (Musek, Polič, Umek, 1992: 65).

Ne smemo pozabiti na nezavedne deformacije spomina. Kriminalisti, ki opravljajo informativni razgovor, jih morajo dobro poznati. Ljudje namreč vedno nekaj nezavedno odvzemajo ali dodajajo svojemu spominu. Angleški psiholog Bartlett se je ukvarjal s podzavestnimi procesi v spominu. Ugotovil je naslednje značilnosti:

- v spominu nam najdlje ostanejo splošne in čustveno obarvane vsebine;
- dolgo v svojem spominu ohranimo vsebine, ki so izstopajoče ali pa je v njih neka karakteristična posebnost;
- veliko snovi se izgubi, doda, spremeni ali pa izmisli, tako da postane povezana, vendar pa s posameznimi detajli siromašnejša vsebina;
- na retenco imajo velik vpliv naše želje, izkušnje in interesi;
- vsebina, ki jo priča svojemu spominu doda, se združi s prejšnjimi spomini, nato pa se zopet prilagajajo in spreminjajo (Umek, Jančar, 1992: 134).

## 2. ŽRTVE KAZNIVIH DEJANJ

### 2.1. ŽRTEV IN ZNANOST O ŽRTVAH (VICTIMA IN VIKTIMOLOGIJA)

Viktimologija je mlada veda, kljub temu, da je problem žrtve star prav toliko, kot je star problem zločina in hudodelstva. Beseda viktimologija izvira iz latinske besede *victima*, ki pomeni žrtev.

Beseda žrtev označuje osebo, ki je bila s kaznivim dejanjem oškodovana, torej je bila žrtev delovanja storilca kaznivega dejanja, ne glede na to, ali sta se žrtev in storilec kaznivega dejanja pred dejanjem poznala ali ne in ne glede na to, ali sta bila prijatelja, ali sta v sorodstvenem razmerju in podobno. Beseda »žrtev« je včasih neprimerna in obtežena s številnimi vrednostnimi prizvoki oz. logično in semantično neustreznimi podtoni. Neprimerna je predvsem zato, ker napotuje na razmeroma enoznačno moralno, pravzaprav moralistično polarizirano dojemanje tako imenovanega kaznivega dejanja, katerega osrednja člena naj bi bila »hudodelec« - utelešenje zla in nosilec krivde in »žrtev« - utelešenje dobrega in nedolžne drže (Kanduč, 1997: 255).

### 2.2. NALOGE VIKTIMOLOGIJE IN NJENA NAJPOGOSTEJŠA VPRAŠANJA

Glede na področje dela lahko naloge viktimologije delimo na več skupin:

**Naloge na področju teorije:** preučevanje problema viktimologije in njegovo definiranje, preučevanje vzrokov viktimizacije, njena razporejenost v populaciji, odkrivanje zakonitosti, ki posameznika privedejo do tega, da postane žrtev kriminalnega dejanja.

**Naloge na področju kriminalne fenomenologije:** preučevanje bio – psiho – socialnih značilnosti žrtev, izbira žrtve s strani delinkventa in preučevanje dejavnikov, ki vplivajo na to izbiro.

**Naloge na področju kriminalistike:** iskanje učinkovitih metod za odkrivanje neznanega storilca na osnovi že znanih tipičnih viktimogenih situacij in tipičnih odnosov delinkvent –

žrtev. Vsaka žrtev je v kriminalistični taktiki namreč prvi indikator in začetna sled, da je bilo kaznivo dejanje storjeno.

**Naloge na področju prava:** ocena kazenske odgovornosti storilca kaznivega dejanja glede na osebnost in vedenje žrtve, razloge za to, da žrtev prijavi zločin, ali ga ne prijavi ter pravice in dolžnosti žrtve v kazenskem postopku, ki jih določajo pravni predpisi (pri nas Zakon o kazenskem postopku).

Naloge na področju terapije: kazniva dejanja in drugi deviantni pojavi žrtvam povzročajo telesne in duševne bolečine, naloga viktimologije pa je, da išče možne načine zdravljenja teh bolečin ter razvija pravični in učinkovit sistem povrnitve škode žrtvam kaznivih dejanj (Šeparovič, 1985: 29).

**Viktimologijo najbolj zanimajo odgovori na naslednja vprašanja:**

- kaj je tisto, kar pri nekaterih povzroči, da postane žrtev, pri drugih pa ne;
- ali so nekateri posamezniki bolj nagnjeni k nesrečam kot drugi;
- ali žrtev tudi sama doprinese k lastni nesreči;
- kakšni so dejavniki, ki določajo tveganje, da nekdo postane žrtev;
- kakšne so zakonitosti, ki določajo izbor žrtve (Šeparovič, 1985: 177).

### **2.3. VZROKI ZA VIKTIMIZACIJO**

Zločin je vedno interakcija zločinca, žrtve in specifične situacije. Vzroke za viktimizacijo moramo iskati v tem, da storilec stori kaznivo dejanje v primeru, ko najde ustrezno žrtev in izkoristi ugodno situacijo. Stopnja verjetnosti, da bo nekdo postal žrtev, je pri posameznikih različna in odvisna od naslednjih dejavnikov:

- osebne značilnosti žrtve: starost, spol, duševne bolezni in podobno (pomembne so tako pri delikventu kot pri žrtvi, od njih je precej odvisna vrsta kaznivega dejanja);
- psihološke značilnosti: agresivnost, malomarnost, duševna omejenost, odtujenost;
- socialni dejavniki: izobrazba, poklic, socialni status, neprilagojenost okolici;
- situacijski dejavniki: časovna in krajevna gostitev kriminalitete (urbano okolje, podeželje).

### 2.3.1. Viktimogena dispozicija

Žrtev sama s svojim ravnanjem nehote ali zavestno pripomore k temu, da storilec izvrši kaznivo dejanje in ji s tem povzroči škodo. Žrtev v neki meri torej s svojimi notranjimi in zunanji lastnostmi oblikuje storilca in kaznivo dejanje.

Verjetnost, da neka oseba postane žrtev, je torej odvisna od niza viktimogenih dispozicij in zunanjih faktorjev, ki pogojujejo zvišanje ali znižanje možnosti viktimizacije (Fattah, 1970: 647).

Delovanje viktimogenih dispozicij:

- vzpodbujanje storilca k dejanju,
- vzpodbujanje storilca k izboru žrtve,
- olajšanje naloge storilcu,

Poznavanje viktimogenih dispozicij torej igra veliko vlogo pri odkrivanju latentnih žrtev in preprečevanju kaznivih dejanj pri potencialnih žrtvah, predvidevanju stopnje in narave tveganja, kateri je izpostavljen vsak posameznik ter iskanju ustreznih sredstev za zaščito posameznika, da ta ne bi postal žrtev (Fattah, 1970: 647).

## 2.4. TIPOLOGIJA ŽRTEV

Prispevek žrtve pri izvršenem kaznivem dejanju je različen. Medtem, ko nekatere žrtve pripomorejo manj, druge s svojim dejanjem dobesedno izzovejo storilca, da izvrši kaznivo dejanje in jim s tem povzroči škodo, ki je lahko v materialni ali nematerialni obliki.

Različni avtorji delijo žrtve glede na njihov doprinos k storitvi kaznivega dejanja v več skupin; znani sta »tipologija po Madelhsonu« in tipologija po Fattahu« (Šeparovič, 1985: 180), iz katerih so razvidne naslednje tipične skupine žrtev:

- **Provokator**; žrtev s svojim obnašanjem in izzivanjem vzpodbuja potencialnega storilca k temu, da izvrši kaznivo dejanje. Njeno obnašanje ustvarja ugodno situacijo za izvršitev kaznivega dejanja. Žrtev provokator je lahko *pasivni tip provokatorja* (storilca navede k izvršitvi dejanja s svojim neodgovornim obnašanjem tako, da pušča odklenjeno stanovanje, vredne predmete na vidnem mestu v avtomobilu), in *aktivni tip provokatorja* (žrtev s svojim obnašanjem aktivno vzpodbuja storilca k izvršitvi

- kaznivega dejanja; avtoštoparka, ki s svojo izzivalno obleko vzpodbuja storilca k posilstvu).
- **Žrtev, ki sodeluje pri kaznivem dejanju**; vse žrtve v dejanju ne sodelujejo enako, zato lahko govorimo o *pasivnem tipu žrtve* (značilna reakcija te žrtve je malomarnost, ravnodušnost, pristanek, žrtev se ne zaveda, da gre za kaznivo dejanje), o *aktivnem tipu žrtve* (v kaznivem dejanju s svojim dejanjem igra aktivno vlogo in celo sama pripomore k dejanju) in o *lažni žrtvi* (oseba iz sebičnosti, malomarnosti in drugih nizkotnih nagibov obremeni nedolžno osebo, da je storila dejanje, ki se v resnici ni zgodilo).
  - **Žrtev poskusa protipravnega oziroma kaznivega dejanja**; dejanje iz različnih vzrokov ni bilo dokončano, zato žrtev ni utrpela škode. Prav te žrtve lahko veliko prispevajo k preventivi, saj so njihove reakcije ob dejanju dobrodošli napotki ostalim, kako se izogniti nevarnosti (Fattah, 1970: 658).
  - **Neznana žrtev**; neprijavljena kazniva dejanja so še vedno temno polje kriminalitete. Žrtev se ne odloči za prijavo dejanja, ker je prepričana, da ji ne more nihče pomagati, ker noče obremenjevati policije, se ne želi izpostavljati javnosti ali je izsiljena zaradi nekega resničnega ali namišljenega vzroka (Šeparovič, 1985: 183).

## 2.5. POLICIJSKI ODGOVOR ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ

Policija je pri raziskovanju kaznivih dejanj in odkrivanju storilcev v veliki meri odvisna od žrtev kaznivih dejanj. Večina kaznivih dejanj prijavijo žrtve, ki pogosto priskrbijo tudi ključne dokaze za identifikacijo napadalcev, zato policija žrtve potrebuje in si mora zagotoviti njihovo sodelovanje. Žrtve pa zahtevajo tudi pozitiven odgovor policije.

Ukrepanje policije je odvisno od njene interpretacije resnosti dejanja. Žrtve se mnogokrat ne odločijo za prijavo dejanja, ker menijo, da je dejanje nekaj, kar se policije ne tiče, da je to zasebna stvar, ker da ni bilo zločina ali pa ni dokaza, ali pa zaradi tega, ker so prepričane, da lahko policija v njihovem primeru zelo malo stori. Takšna definicija je pogosta pri žrtvah groženj in nasilja, tam, kjer se storilec in žrtev poznata (skupno gospodinjstvo, soseska), ter pri premoženjskih deliktih, kjer je ukradena lastnina večkrat definirana kot izgubljena. Policija različno reagira na prijavo dejanja.

Prevladuje pa mnenje, da policijske intervencije niso vedno v skladu z interesi žrtev, predvsem zaradi policijske kulture, pri kateri je poudarek na akciji in vlogi policije kot borca proti kriminalu. Ideja, da mora policija nuditi žrtvam tudi usluge, se pojavlja šele v zadnjem času. Policiji je kriminal rutina, zato vedno ne prepozna posledic in učinka zločina na žrtev.

Skrb za izboljšanje odnosa policije do žrtev kaznivih dejanj se odraža v različnih mednarodnih in nacionalnih dokumentih. Med prvimi so bila leta 1985 izdana *Priporočila sveta Evrope*, v katerih je bilo navedeno, da bi se policisti morali naučiti obravnavati žrtev na sočuten, konstruktiven in opogumljajoč način, da bi policija morala informirati žrtev o možnostih pomoči, praktičnih in pravnih nasvetih, odškodnini od zločinca ali odškodnini od države in da bi žrtev morala dobiti informacijo o izidu policijske preiskave (Mawbay, 1994: 128).

## **2.6. ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE**

Ustava Republike Slovenije kot najvišji pravni akt v Sloveniji, v členih od 14 do 65 zagotavlja svojim državljanom temeljne človekove pravice in svoboščine, med katere spadajo tudi nedotakljivost človekove telesne celovitosti, nedotakljivost človekove zasebnosti, pravice do zasebne lastnine in dedovanja, družinske pravice in ostale (Ustava RS, 1991: 1374-1378). Kršitev pravic in temeljnih svoboščin, navedenih v teh poglavjih, so subjekt kazenskopravnega varstva in so kvalificirana kot kazniva dejanja tudi v Kazenskem zakoniku, zanje pa so predvidene kazenske sankcije. Storilci kaznivih dejanj zoper zgoraj navedene človekove pravice in svoboščine pa »ustvarjajo žrtve«, ki so del policistovega vsakdanjika.

Zakon o kazenskem postopku v svojem 148. členu navaja, da v primeru, ko so podani razlogi za sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, morajo organi za notranje zadeve (policija) ukreniti vse potrebno, da se izsledi storilec kaznivega dejanja, da se storilec ali udeleženec ne skrije ali pobegne, da se odkrijejo in zavarujejo sledovi kaznivega dejanja in predmeti, ki utegnejo biti dokaz in da se zberejo vsa obvestila, ki bi utegnila biti koristna za uspešno izvedbo kazenskega postopka (ZKP, 1998: 98).

Tudi slovenski policisti so tisti, ki so največkrat v stiku z žrtvami kaznivih dejanj takoj po doživetem kaznivem dejanju. Zakon o policiji v svojem 30. členu določa, da so policisti pri opravljanju nalog dolžni ravnati v skladu z ustavo in zakoni ter spoštovati in varovati človekove pravice in temeljne svoboščine (ZPOL, 1998: 17). To pa pomeni, da mora vsak

policist postopek z žrtvami kaznivih dejanj opravljati korektno in strokovno, ne glede na vrsto kaznivega dejanja ali morebitne telesne in duševne posebnosti žrtve.

Odnos policistov do strank (sem štejemo tudi žrtve kaznivih dejanj) določajo tudi Pravila policije v svojem 192. in 193. členu, in sicer določajo, da morajo biti policisti do strank vljudni, postopki z njimi morajo biti zakoniti in korektni, v postopkih morajo spoštovati in varovati človekovo dostojanstvo, njegove pravice in svoboščine, zagotovljene z ustavo, zakoni in ostalimi predpisi. Posebna obzirnost velja do starejših in slabotnih, vidno nosečih žensk, mater z majhnimi otroki, invalidov in bolnikov, otrok in mladoletnikov – vsem tem je potrebno pomagati, če jim lahko. Stranke, katere policisti ne poznajo, morajo vikati in jih ogovarjati z »gospod« in »gospa« (Pravila policije, 2000: 56).

Pri razgovorih z žrtvami kaznivih dejanj moramo vedeti, da je žrtev zaradi kaznivega dejanja v posebnem psihološkem stanju in zaradi tega v posebnem odnosu do storilca dejanja, socialnega okolja in tudi do samega sebe. Osebo je zainteresirana za rezultat preiskave in običajno pripravljena sodelovati, zato je priporočljivo, da ji posvetimo čim več pozornosti. Ob težjih kaznivih dejanjih je žrtev lahko v afektivnem stanju ali stanju fizičnega in psihičnega šoka, zaradi česar je nesposobna za pogovor, pogosto se ne spomni dogodkov in podrobnosti, kar v takem stanju od nje ne smemo pričakovati ali celo zahtevati. Žrtev je potrebno pustiti, da se zbere in pomiri in se šele nato z njo pogovoriti. Njeno psihično stanje je pogost vzrok netočnosti izjav, pretiravanju, preoblikovanju dejstev in neupravičenem sumničenju. Šele večkratni kontakt in pogovor z žrtvijo nam v takšnih primerih razjasni sliko dogodka (Roso, 1995: 233-234).

### **3. PSIHOLOŠKI VIDIKI PRIČEVANJA OČIVIDCEV KAZNIVIH DEJANJ**

Pričevanja očividcev zločinov so pogosto netočna in tudi kriminalisti včasih sami prispevajo k temu zaradi slabega poznavanja zakonitosti zaznavanja, spominjanja in socialnih vidikov pričevanja, ter težnje po obsodbi osumljenca. Kot smo že uvodoma ugotovili na točnost in popolnost spomina vplivajo številni dejavniki. Med te dejavnike prištevamo dejavnik dogodka ali zaznave situacije (pomembnost, trajanje, jakost, jasnost, stresnost itd.), osebni dejavniki očividcev (sposobnosti, izkušnje, stališča, osebnost, duševno in telesno stanje) in dejavniki pričevanja (konformnost, sugestivnost, način spodbujanja obnove, socialni pritisk preiskovalcev itd). Zaradi vseh teh dejavnikov bi morali kriminalistom zagotoviti čim več izobraževanja in usposabljanja v tej smeri, kar je pa tudi zelo pomembno omogočiti vsaj občasna posvetovanja s psihologom, ki se ukvarja s področji forenzične psihologije (Umek, 1995: 342).

Človekovo zaznavanje in spominjanje, ki sta v vsakdanjem življenju učinkovita, se izkažeta za nezanesljiva v nekaterih posebnih nalogah, kot je na primer pričevanje tako v kriminalistični preiskavi kot tudi v sodnem procesu. Omejitve, lastne zaznavanju in spominjanju, ki so običajno nepomembne, se v teh posebnih socialnih pogojih izkažejo za odločilne. Pričevanje žrtev ali očividcev je posebno pomembno takoj na začetku kriminalistične preiskave. Večkrat se zgodi, da premalo preverjene izjave prič zavedejo kriminaliste in preiskava lahko zaide v slepo ulico. Moramo se zavedati, da je prav neverodostojno pričevanje poglavitni vzrok napačnih sodb. Analize so pokazale, da je pričevanje lahko odločilno za sodbo. Tako je bilo v neki raziskavi ugotovljeno, da je kar 74% obsodb temeljilo na pričevanju, in skoraj polovica teh samo na pričevanju enega očividca. Pomembno je vedeti, da očividci sodelujejo v razjasnjevanju kaznivih dejanj iz različnih motivov, imajo različne sposobnosti zaznavanja in spominjanja, lahko bi rekli, da je proces pričevanja pravzaprav odvisen od celotne posameznikove osebnosti. Za oceno veljavnosti izjav očividcev je potrebno ugotoviti njegovo kompetentnost oz. sposobnost in verodostojnost oz. kredibilnost.

Kompetentnost določajo tiste značilnosti očitveca, ki odločajo o sposobnosti pričevanja na sodišču, kot so na primer starost, inteligentnost, trenutno duševno stanje, razmerja do posameznikov, vključenih v primer in njihova preteklost. Tako je potrebno že v kriminalistični preiskavi predhodno zbrati nekaj podatkov o očitvecu, na dejavnike kompetentnosti pa moramo biti posebno pozorni tudi med informativnim pogovorom.

Kompetentnost torej odloča o tem, ali je očitvec sploh sposoben pričati, kredibilnost pa se nanaša na tiste značilnosti, ki odločajo o stopnji veljavnosti izjav. Kriminalisti morajo pri ocenjevanju kredibilnosti dobiti zadovoljive odgovore predvsem na naslednja vprašanja:

- Ali je bil očitvec v času dogodka pri zavesti?
- Je bil morda pod vplivom alkohola ali drog?
- Kako je prišlo do tega, da je očitvec slišal, videl ali kako drugače zaznal kaznivo dejanje?
- Od kod je očitvec prišel, oziroma kam je bil namenjen?
- Kaj točno je očitvec delal tisti čas, ko se je kaznivo dejanje zgodilo?
- Kaj se je v času kaznivega dejanja še dogajalo, kar bi morda lahko motilo njegovo pozornost (Swanson, 1992: 135)?

### **3.1. POMEMBOST INFORMATIVNEGA RAZGOVORA Z OČIVIDCI KAZNIVIH DEJANJ**

Kriminalisti in predvsem preiskovalni sodniki, se morajo zavedati, da bo v sodnem postopku z navzkrižnim zasliševanjem preverjena verodostojnost očitvecev. Zaradi tega je treba v informativnih pogovorih in zasliševanjih preveriti naslednje:

- ali ima očitvec morda kakšne osebne interese, predsodke ali nekritična stališča o obravnavanem primeru?
- Ali ima očitvec morda duševno ali telesno okvaro, ki bi lahko vplivala na njegovo sposobnost zaznavanja, spominjanja ali poročanja o dogodku?
- Kakšni so bili fizični pogoji, kot so vreme, svetloba, vidnost, na kraju zločina?
- Koliko je očitvec resnicoljuben ali koliko očitvecu lahko zaupamo glede na njegovo preteklost?

Glede na navedena vprašanja lahko zaključimo, da na pričevanje vpliva celovitost značilnosti posameznika, njegove življenjske izkušnje, prepričanja, stališča in motivi, okolje in način pridobivanja informacij. Opazovalec je namreč pri zaznavanju dejaven in njegove izjave so posledica vrednotenja in izbire delov dogodka in rekonstrukcije tega. Očividce motivira tudi želja po točnosti in popolnosti, pa tudi težnja po uresničenju pričakovanj preiskovalcev kaznivih dejanj. Zavedati se je treba, da so okoliščine pridobivanja informacij in poročanja o njih, torej pričevanje, odvisne tudi od socialnih in ne samo od fizioloških ali fizičnih dejavnikov (Swanson, 1992: 137).

V informativnem pogovoru kriminalisti želijo dobiti točne in popolne informacije. Torej sta zaznava in spomin zelo pomembna dejavnika v procesu zbiranja informacij. Spominska funkcija je tista, ki v končni fazi odloča o kakovosti izjav o pri kaznivih dejanjih.

Spominsko funkcijo lahko razdelimo v tri zaporedne faze. Prva faza je pridobivanje informacij, ki vključuje zaznavo in vtisnjenje (kodiranje) dogodka. Ta faza vključuje prenos informacij iz »kratkoročnega spomina«, ki traja kako sekundo ali nekaj desetink več, je pa izredno popoln, v »dolgoročni spomin«, ki je spomin v pravem pomenu besede. Druga faza je retenca ali ohranjanje zaznanih informacij. Zmožnosti dolgoročnega spomina so velike. Organizem namreč ohrani mnogo več vtisov kot jih subjekt v vsakem trenutku namerno in zavestno obnovi, vendar pa ne ohranimo vseh informacij, ki smo jih nekoč pridobili. Moramo pa se zavedati, da vzporedno z ohranjanjem informacij poteka tudi nasprotni psihični proces – pozabljanje, torej to, česar ne moremo več obnoviti. Tretja faza pa je faza obnove pridobljenih informacij, ki pomeni proces osveščanja preteklih dogodkov in tudi poročanje o njih (Gudjonsson, 1992: 83).

Zavedati se moramo, da na točnost in popolnost spomina vplivajo številni dejavniki v vseh treh fazah. Najpomembnejši med temi dejavniki so dejavnik dogodka ali zaznavne situacije (pomembnost, trajanje, jakost, jasnost, stresnost itd.), dejavnik očividca (sposobnosti, izkušnje, stališča, osebnost, duševno in fizično stanje) in dejavnike pričevanja (konformnost, sugestibilnost, način spodbujanja obnove, socialni pritisk preiskovalcev itd). Pozorni moramo biti pri zaznavanju napake v spominu, ki so dvojne; napake izpuščanja, ki so predvsem posledica selekcionirane pozornosti in napake dodajanja, ki imajo svoj izvor v interferenci spominskega procesa z mislimi, čustvi in zunanjimi vplivi (Musek idr, 1992: 104).

Kognitivni intervju je usmerjen na dva poglobljena elementa pričevanja, in sicer na spomin in na komunikacijo. Očividec se mora najprej spomniti vseh elementov dejanja, potem pa mora to povedati preiskovalcu. Če kriminalisti pri tem uporabijo primerne postopke za vzpodbujanje obeh omenjenih procesov, bo tudi intervju uspešen. Očividci se nekaterih stvari oz. dogodkov enostavno ne morejo spomniti, ker preprosto niso v stanju, da bi določeno informacijo aktivirali, saj le-ta najverjetneje ni shranjena v njihovem spominu. Nekateri znanstveniki trdijo, da je pozabljanje samo posledica nezmožnosti priklica. Mnogih stvari bi se spomnili, če bi le našli primerne dražljaje za pozabljenost. Ko očividec trdi, da se ne more spomniti določenih stvari, ki pa jih je zaznal, verjetno le ne najde prave poti, ki bi ji omogočal dostop do teh podatkov. Uspešen spraševalec je tisti, ki najde to pot, torej način, da se očividec nekaterih stvari spomni, vendar brez napeljevanja oziroma vodenja očividca.

Eden od postopkov, ki jih uporabljajo kriminalisti je vživljanje očividca v zaznavno situacijo. Očividec naj bi v mislih vzpostavil tako psihično in fizično stanje, kot je prevladovalo v času zaznavanja nekega dogajanja. Očividcu enostavno damo navodilo, da naj poskuša misliti na fizično okolje, razpoloženje, čustva in misli v času dogodka.

Drugi postopek priklica iz spomina ima svojo osnovo v teoriji asociacij. Najti moramo torej pravi dražljaj, ki bo vzpodbudil želeno informacijo. Če očividec ne more odgovoriti na neko vprašanje, postavimo vprašanje na drugačen način. Brskanje po spominu je zahtevna naloga in za to je potrebna optimalna koncentracija. S poskusi je dokazano, da pomanjkanje koncentracije slabi priklic. Kriminalist mora poskrbeti za koncentracijo priče, saj le-te pogosto niso zainteresirane za to. Poskrbeti mora tudi za to, da se očividec počuti psihično in fizično udobno v okolju, kjer ga sprašujemo. Izključiti moramo torej vse motnje, ki bi očividca dekoncentrirale. Očividca moramo vzpodbuditi, da usmeri pozornost na notranje duševne vtise in ne na zunanje vire informacij. Imeti mora občutek, da ima za svoje odgovore neomejeno časa in da je uspeh pogovora predvsem odvisen od njega samega in ne od spraševalca. Zelo pomembno je, da očividec začuti, da je uspeh preiskave v veliki meri odvisen od njegovega pričevanja.

Razgovor morajo kriminalisti voditi skladno z duševnim stanjem očividca. Pripovedovanje temelji namreč vedno na podobah iz dogodka. Ko postavimo vprašanje, očividec izbere odgovarjajočo duševno podobo in iz nje selektivno izbere informacijo. Recimo, da ima očividec dve podobi osumljenca; ena je podoba leve strani, druga pa je podoba prednje strani. Vprašanja o levem ušesu zahtevajo, da si očividec zamisli podobo leve strani in se potem

usmeri na uho. Vprašanja o simetriji osumljenčevega obraza pa zahtevajo od očividca, da si zamisli podobo prednje strani. Pozorni spraševalec bo postavljal taka vprašanja, ki so v skladu z ustrezno duševno podobo. Če vprašanja niso skladna s trenutno podobo, si mora očividec nenehno zamišljati nove podobe, s tem pa se zmanjša učinkovitost obujanja spomina.

Pri opravljanju razgovora morajo biti kriminalisti pozorni na tri napake, ki močno motijo priklic podatkov iz spomina:

- **prekinjanje očividca pri opisu dogodka** – spraševalci pogosto prekinjajo očividca v njegovi pripovedi, kar je zelo moteče za koncentracijo. To je močno problematično, kajti študije so pokazale, da je približno 35% verodostojnih izjav dobljenih v zaslišanjih, ko očividec sam pripoveduje. Če ga prekinjamo, obstaja namreč velika možnost, da izpusti kakšno pomembno informacijo. Pri prekinitvah se pojavljata dva problema. Vmesna vprašanja torej zmanjšujejo koncentracijo. Pogoste prekinitve privedejo očividca do pričakovanja prekinitve, tako nekako spozna, da ima premalo časa za tisto, kar bi želel povedati. Ko dobi ta občutek, svoje odgovore prilagodi tako, da jih pove v pričakovanem času. Zato so njegovi odgovori manj natančni, v pričakovanju prekinitve pa se tudi manj trudi s podrobnim opisom dogodka.
- **Preveč kratkih, konkretnih vprašanj** – problem, ki so ga odkrili pri vodenih razgovorih, so bila kratka, konkretna vprašanja, na katere se dobi običajno še krajše in zelo konkretne odgovore. Konkretna vprašanja imajo seveda tudi dobre strani, saj dajo pomembne podatke in očividcu ne dopustijo, da preveč na široko opisuje, istočasno pa se pojavita vsaj dva problema. Očividcu moramo dopustiti, da pove svojo zgodbo nemoteno in s svojimi besedami. Če pa imajo kriminalisti še dodatna vprašanja jih postavijo šele tedaj, ko očividec pripoved zaključi. Pogovor je torej treba voditi tako, da bi dobili čim več podatkov iz neposredne pripovedi očividca.
- **Neprimerno zaporedje vprašanj** – vprašanja bi morala slediti pripovedi očividca in njegovim duševnim slikam. Nekateri spraševalci postavljajo vprašanja po vnaprej določenem vrstnem redu, nekateri po občutku, drugi po navideznem redu. Bolj učinkovito je, če uskladimo pogovor s pripovedjo očividca in z njegovim spominom. Pri postavljanju vprašanj morajo biti kriminalisti pozorni na to, da ne prekinjajo toka misli, ampak počakajo, da očividec svojo misel zaključi. Večkrat se namreč izkaže, da dodatno vprašanje sploh ni potrebno.

### 3.2. DEJAVNIKI PRIDOBIVANJA INFORMACIJ

Na točnost obnove vpliva predvsem trajanje opazovanja dogodka. Z daljšanjem časa opazovanja se večja verjetnost objektivnosti obnove dogodka, kakor tudi večkratno opazovanje pojava olajša priklic. Obnove subjektivno pomembnejših dogodkov so bolj točne kot obnove, za očitidca, nepomembnih dogodkov. Nekateri avtorji so prišli do podobnih zaključkov, ko so razčlenjevali pričevanja o opazovanju tatvine večje in manjše vrednosti. Očitidci so bolj pogosto prepoznali storilca, ki je ukradel stvar večje vrednosti. To bil lahko povezali tudi z ugotovitvami raziskav zunanjih dejavnikov pozornosti, da nenadni, nepričakovani pojavi bolj pogosto pritegnejo pozornost kot običajni dogodki, skladni s pričakovanji. Neobičajni dogodki se zato tudi bolj vtisnejo v spomin in se jih dalj časa zapomnimo. Vprašljiva pa je točnost priklica, posebno pri bolj kompleksnem dogajanju, ko je pozornost usmerjena samo na izstopajoči del dogajanja, dogajanje pred tem pa zaznamo samo obrobno. (Ciglarič, Umek, 1994: 46).

Na zaznavo in vtisnjenje ter s tem v zvezi na kasnejšo točnost priklica vpliva narava kaznivega dejanja oziroma stresnost dogodka. Povečana vznurjenost ali stresnost običajno izzove tudi pripravljenost in interes za opazovanje, ekstremni stresi pa imajo za posledico netočno pomnjenje informacij. Spominjanje nasilnih dogodkov je tako manj popolno, kot nenasilnih. Pri zelo stresnih položajih je namreč pozornost zožena, usmerjena na manjše število značilnosti v okolju. (Wrightsman, 1991: 142).

Odnos med stopnjo emocionalnega stresa in spominom je zapleten. Stres omogoča popolnejše pridobivanje informacij središčnih dogodkov, obrobne dogodke pa v takih okoliščinah zaznamo samo delno in tudi priklic je nepopoln. Neodvisno od stresa pa kronična anksioznost in depresivnost zmanjšujeta usmerjenost pozornosti na okolje. Ljudje s takimi težavami so preveč zaposleni sami s seboj in to zmanjšuje njihovo sposobnost poročanja o določenem dogodku. (Gudjonsson, 1992: 85).

Dokazano je tudi, da ima interes pomembno vlogo v spominu. Tako na primer ženske opazijo in si zapomnijo ženske detajle in moški moške. Poleg spola morajo kriminalisti upoštevati tudi take značilnosti prič kot so izobrazba, poklic, zaposlitev, hobiji in podobno, da bi v informativnem pogovoru dobili čim več pomembnih informacij. Raziskovalci so opozorili na ugotovitve, da ljudje vidijo tisto, kar je v skladu z njihovimi pričakovanji (očitidci bodo npr.

izjavili, da je imel napadalec pištolo v desni roki, kar je običajno in pričakovano), željami ali potrebami, preteklimi izkušnjami, stališči in prepričanji.

Z veljavnostjo dokazov o zaznanih dogodkih se je eksperimentalno in izkustveno ukvarjal znani švedski forenzični psiholog Arne Trankell, ki je svoje ugotovitve strnil v naslednjih točkah:

1. Percepcija ima kot psihološki proces selektiven karakter in omejuje interpretacijo dražljajev v skladu z izkušnjami opazovalca. Človek lahko obvlada samo del signalov, ki prihajajo iz zunanjega sveta. Zaradi omejene možnosti sprejemanja informacij registrirajo ljudje samo del dogajanja v svoji okolici.
2. »Lažna« slika dogodka je pogosto rezultat logičnega dopolnjevanja čutnih vtisov. Interpretacija nepopolne informacije je večinoma v skladu s poprejšnjimi izkušnjami opazovalca. Slika o dogodku je zasnovana na fragmentarnih vtisih, ki pa jih opazovalec na podlagi preteklih izkušenj logično dopolni.
3. Stališča, želje, osebni interesi in koristi že vnaprej določajo interpretacijo čutnih podatkov. Ljudje imajo izdelana stališča do posameznikov, vendar mešajo zaznave z razumevanjem, ki je v skladu z njihovimi pričakovanji.

### **3.3. DEJAVNIKI OHRANJANJA INFORMACIJ**

Ugotovili smo že, da med zaznavo in ponovnim priklicem postane spomin manj popoln in točen. Pozabljanje je bilo in je dokaj pogost predmet psiholoških raziskav, ugotovitve pa so precej enotne. Hitrost pozabljanja ni enakomerna. Takoj po zaznavi je proces pozabljanja hiter, kasneje pa se upočasni. Pozabljanje poteka v prve pol ure zelo hitro, naslednjih deset ur se upočasni, naslednja dva dneva poteka še počasneje in nato retenca propada zelo počasi. Na koncu drugega dne pa je mogoče obnoviti samo petino prvotno doživetega, po enem tednu približno desetino in potem pozabljanje skoraj ne napreduje več. Iz tega razloga je za kriminaliste zelo pomembno, da dobijo izjave očitvev čim prej, seveda če želijo izvedeti tudi podrobnosti. Morajo se namreč zavedati da ljudje nezavedno deformirajo spomine, jim podatke odvzemajo ali pa celo dodajajo (Umek, Jančar, 1971: 131-138).

Seveda ni samo čas dejavnik, ki povzroča pozabljanje. Pozabljanja je posledica raznih drugih dejavnikov, ki prihajajo do izraza v časovnem poteku. Včasih pozabljam tudi zaradi tega, ker

nekatero psihične vsebine in doživetja izrinemo iz zavestnega področja, potisnemo v podzavest. Potlačimo zlasti neugodne in neprijetne izkušnje, ki povzročajo duševno napetost, nezadovoljstvo in konflikte. Dokazano je tudi, da ohranimo v spominu veliko več prijetnih in ugodnih kakor pa neugodnih doživetij in izkustev (Musek idr., 1992: 105-106).

Raziskav retence, ki se nanašajo na preučevanje kaznivih dejanj je precej in večina potrjuje ugotovitve klasičnih eksperimentov spomina ter jih tudi dopolnjuje.

Profesor Umek je izvedel poskus z dijaki srednje policijske šole kot preizkušanci. Gledali so sedem minut trajajoč prizor bančnega roba. Po ogledu so morali opisati oba roparja, prizorišče roba in dogajanje pred in po ropu. Čez teden dni so (brez ogleda filma) ponovno opisali dogajanja v zvezi z ropom. Ugotovil je, da so pomembno manj podatkov navajali za dogajanje pred ropom, za dogajanje med ropom in po njem pa ni bilo pomembnih razlik v količini informacij. Tak rezultat lahko pojasnimo s povezanostjo in dinamičnostjo dogajanja (dogajanje pred ropom ni vzbudilo posebne pozornosti, ker ni bilo v ničemer dramatično), poprejšnjim opisom (kar pomeni učenje) in tudi vplivom razprave, ki se je razvila po zaključku poskusa. Razlike med prvim in drugim opisom so bile predvsem kakovostne narave. V drugih opisih so dijaki navajali mnogo manj podrobnosti, dodali in opisali pa so tudi manj pomembne dogodke. Opisi so bili tako daljši in manj jasni in prav jasnost se je tudi v nekaterih drugih raziskavah pokazala kot indikator točnosti navedb, medtem ko obširno opisovanje negativno korelira s točnostjo. Opaziti je bilo tudi razlike v opisih obeh roparjev. Še bolj kot prvič je prišlo do izraza pretiravanje v višini, izrazito so omenjali vznemirjenost roparjev, podrobnosti so se izgubile in intraindividualne razlike opisov roparjev so bile zato manjše. Razlike med opisi posameznikov so se torej zmanjšale, opisi so bili mnogo manj podrobni in so nagibali k splošnosti. Iz teh ugotovitev bi lahko tudi zaključili, da strinjanje med posamezniki ne pomeni tudi veljavne izjave, ali povedano drugače, ne moremo pričakovati, da je pričevanje več očividcev bolj verodostojno kot pričevanje enega očividca.

Za raziskavo kaznivega dejanja je zelo pomembno, da izjave očividcev dobimo preden jih »okuži« mnenje drugih (tudi mediji). Zanimivo pa je spoznanje, da zavajajoča informacija manj vpliva na stališče očividca, če je ta prepričan, da kriminalisti ne vedo, kako se je zgodilo kaznivo dejanje. Če je iz razgovora razvidno, da kriminalist pozna potek dogajanja, očivdec prilagodi svoje izjave sugeriranim vprašanjem (Hollin, 1989: 156-157).

### 3.4. DEJAVNIKI OBNOVE

Kriminalisti se morajo pri svojem delu zavedati, da je vsako pričevanje tudi proces družbene interakcije, v katerem se zaradi različnih dejavnikov resnica ali del resnice izgubi. Iz tega pa ne izhaja, da je pričevanje nekoristno, poznati je treba le njegove omejitve in pogoje, v katerih je zanesljivo. Obnova lahko poteka kot prepoznavna ali pa kot preklic. Tako nam že vsakdanje izkušnje dokazujejo, da je prepoznavanje učinkovitejše od priklica. Tega se zavedajo tudi kriminalisti, saj ljudje mnogo lažje prepoznavajo osebe po fotografiji kot po opisu, kar je bilo dokazano tudi z eksperimenti.

Brandon in Davis navajata v svoji knjigi kar 70 primerov, v katerih je bila napačna prepoznavna poglobitni dejavnik, da je bila obsojena nedolžna oseba. Naj navedem primer iz njune knjige. Policija je objavila sliko roparja, ki je bila narisana po opisih prič. Več oseb je sporočilo policiji, da je slika podobna nekemu pastorku katoliške cerkve. Obtožili so ga in na procesu ga je sedem prič identificiralo kot roparja, drugih dokazov pa proti njemu ni bilo. Imel je srečo, kajti oglasil se je pravi ropar, ki je bil v tem času že obsojen in zaprt. Bil je petnajst let mlajši od pastorka, vendar mu je bil resnično zelo podoben.

Opozoriti je torej na dejstvo, da tako kriminalisti kot tudi sodniki skušajo predvsem rešiti primer in je lahko cilj iskanja resnice temu podrejen. Dogaja se, da v preiskavi kaznivega dejanja zbirajo predvsem pozitivne podatke, negativnih pa ne upoštevajo dovolj. Pričevanje je tudi nekakšna psihološka »prisila«, ki ji priče podležejo in skušajo iz svoje notranje potrebe pomagati kriminalistom rešiti primer. Ko npr. pregledujejo fotografije kriminalcev, začutijo dolžnost identificirati nekoga. In ko očitavec ali žrtev identificira osumljenca na fotografiji, je velika verjetnost, da ga bo identificirala tudi pri soočenju, ker je težko priznati zmoto in spremeniti svoje mnenje. (Wrightsmann, 1991: 138-144).

Ugotovljeno je, da je prosto pripovedovanje o dogodku bolj točno kot pričevanje, vedeno s spraševanjem. Prosto pripovedovanje pa je manj popolno, zato morajo kriminalisti, če želijo dobiti čim več verodostojnih podatkov, uporabljati različne metode pri spraševanju prič in ena izmed najbolj uporabnih je kognitivni intervju. Obnova nudi verodostojne informacije, podatki pa so pogosto premalo popolni, zato jih je treba dopolnjevati s postavljanjem vprašanj, ki pa so lahko tudi zavajajoča. Veljavne obnove prepoznavamo predvsem po tem, da

vsebujejo več senzornih informacij (barve, oblike, posebnosti), pri neveljavnih obnovah pa so opisi daljši, manj jasni in živi, pa tudi bolj splošni. Opomnimo naj, da je pričevanje poseben socialni položaj in da na izjave v pomembni meri vplivajo dejavniki očitidca, spraševalca in tudi pogoji pričanja (Wrightsman, 1991: 145).

## 4. KOMUNIKACIJA

### 4.1. OSNOVNI POJMI KOMUNICIRANJA

Komunicirati pomeni sporazumevati se, razpravljati, izmenjavati, posredovati misli in informacije. Pri kriminalističnem delu opredeljujemo pojem komuniciranje kot proces prenašanja informacij z medsebojnim sporazumevanje, saj se v komuniciranju odvija proces vzpostavljanja stikov in oblikovanja vzdušja razumevanja dveh oseb. **Medosebno komuniciranje** je dogajanje, za katerega je značilna prisotnost izraznih dejanj pri eni ali več osebah, zavedna ali nezavedna zaznava takih dejanj pri drugih ljudeh in povratno opazovanje. Na naše vedenje in delovanje močno vpliva zaznavanje tega, da so drugi zaznali naša izrazna dejanja. Komunikacijski proces najbolj preprosto opišemo, če skušamo odgovoriti na naslednja vprašanja: Kdo, kaj sporoča, na kakšen način, komu in s kakšnim učinkom?

**Pošiljatelj** je oseba, ki pripravi in oddaja sporočila. Od njega je najbolj odvisen uspeh komuniciranja ter stališče in odnos do vsebine sporočila in sodelovanja v sporazumevanju.

**Sporočilo** vsebuje dejstva, mnenja, želje, kratka informacije, ki jih želi pošiljatelj prenesti prejemniku. Vsebina sporočil se lahko nanaša na različna področja človekovega delovanja in doživljanja, torej je lahko intelektualno in emocionalno.

**Prejemnik** je oseba, ki je sporočilo namenjeno in ki sporočilo sprejme, se nanj odziva in v procesu vzajemno sodeluje.

#### **Proces komuniciranja med dvema osebama obsega sedem temeljnih korakov:**

- namere, misli in čustva, ki navedejo pošiljatelja, da pošlje sporočilo,
- kodiranje; pošiljatelj kodira sporočilo, tj. prevede svoje namere, misli in čustva v obliko, ki je primerna za prenos,
- pošiljatelj pošlje kodirano sporočilo prejemniku,
- prenos sporočil poteka po komunikacijski poti,
- prejemnik sprejme sporočilo in ga dekodira, interpretira pomen sporočila,
- prejemnik se odzove na sprejeto sporočilo, proces steče v nasprotni smeri na enak način,
- nobeden izmed teh korakov ni popolnoma učinkovit, v vsakem se lahko pojavlja motnja, šum; šum je vsak pojav, ki moti proces komuniciranja.

Komuniciranje je učinkovito takrat, ko prejemnik razume sporočilo pošiljatelja tako, kot ga je le-ta zasnoval.

V procesu komuniciranja ločimo tri cilje. Prvi cilj je informirati sprejemalca sporočila, torej prenesti dejstva tako, da jih bo lahko sprejel in razumel. Drugi cilj je vplivati na vedenje in dejavnosti sprejemalca. Včasih se zgodi, da sprejemalec zaradi vpliva sporočila spremeni svoje delovanje, torej ravno v drugo smer kot je želel sporočitelj. Tretji cilj sporočanja pa je sprememba stališč, pojmovanj in prepričanj. To je najpomembnejši namen sporočila, hkrati pa ga je tudi najtežje doseči. Navedeni trije cilji sporočanja so med seboj tesno povezani, pogosto pa med seboj tudi ločljivi.

## **4.2. NEBESEDNO KOMUNICIRANJE**

Pri nebesednem komuniciranju se le del medosebne komunikacije odvija na jezikovni ravni. Komuniciramo s celim telesom, na primer z gestami, z mimiko, izrazom na obrazu. Celo znotraj jezikovnega komuniciranja se odvija komuniciranje »ob jeziku«, namreč s pomočjo čustveno nabitih poudarkov, krikov, ali pa nasprotno, s sekvencami molka med besedami.

### **4.2.1. Govorica telesa in besedna intonacija**

Najbolj poznani vrsti nebesednega komuniciranja sta govorica telesa in besedna intonacija. Nebesedna sporočila niso enostavna zamenjava za jezik, saj so razlike med obema oblikama sporočanja prevelike, da bi ena oblika lahko povsem zamenjala drugo obliko. Dekodiranje nebesednih sporočil in reagiranje nanje poteka običajno mnogo bolj avtomatsko kot pri verbalnem sporočanju.

Telesni gibi, izrazi na obrazu, drža telesa izdajajo več o naših namerah kot naše besede. To s pridom uporabljajo dobri poznavalci ljudi, prodajalci, terapevti, zasliševalci itd. Veliko težje namreč zavestno nadziramo svoje telesne gibe, držo, intonacijo glasu in druge izraze kot svoje besede. Informacije o zapletenih stališčih in čustvih je lažje sporočiti na nebeseden kot pa na beseden način.

Nebesedna sporočila niso samo dogajanje, temveč imajo samostojno komunikacijsko vlogo, ki je nezamenljiva. Posredno nam o tem govorijo situacije, ko besedno sporočilo nasprotuje nebesednemu. Raziskave socialnih psihologov so pokazale, da so se poskusne osebe pri oblikovanju svojih mnenj o opazovani osebi dosledno ravnale po nebesednih sporočilih.

Sklepamo lahko, da jezik najbolje opravlja svojo funkcijo, če z njim sporočamo informacije o zunanjem svetu, medtem ko so neverbalna sporočila bolj primerna v sporočanju temeljnih socialnih drž in osebnih občutij, čustev ter reakcij (Umek, 1996: 51).

#### **4.2.2. Paralingvistični znaki**

Paralingvistični znaki so tisti del nebesedne komunikacije, ki je neposredno navezan na jezik ali pa ga spremlja. To kar sporočamo z jezikom, je besedno sporočilo, kako to sporočamo, pa je nebesedno ali paralingvistično sporočilo. Mnoga paralingvistična sporočila so tesno povezana z vsakokratno izjavo: poudarki, ritem govora, višina glasu in tempo govora. Drugi glasovni izrazi, npr. naglas, individualna kvaliteta glasu, melodija glasu, jakost glasu, pripadajo trajnim osebnostnim značilnostim govorca in so neodvisni od posameznega verbalnega sporočila. Spet drugi paralingvistični znaki: jok, stokanje, smeh, žvižganje, vzdihovanje, pa imajo svojo vlogo v komunikaciji, ki ni nujno vezana na verbalno sporočilo.

Počasen tempo govora in manjše variacije v višini tona signalizirajo v glavnem negativna, neprijetna čustva (žalost, jezo, dolgočasje, odvrtnost, strah), visok tempo in večje variacije v višini tona pa signalizirajo največkrat pozitivna čustva (dobro počutje, aktivnost, presenečenje). Glas nezgrešljivo izdaja stanje razburjenosti posameznika. Posebno učinkovito z glasom signaliziramo strah. V skrajnih primerih lahko povzroči tudi prekinitve govora ali resne motnje v govoru (jecljanje, zatikanje govornice, tresenje glasu, molk) (Umek, 1996: 53).

#### **4.2.3. Vidiki nebesedne komunikacije**

Zvočni izraz zajema vse, kar lahko oblikuje glas. Sem prištevamo melodiko, kinamiko, ritmiko. Zelo pomembna sporočila so zehanje, vrskanje, jokanje, smeh. Raziskave so pokazale, da spada izraz obraza med najpomembnejše vidike nebesedne komunikacije. Primerjali so količino in kakovost pogledov (širjenje zenic, odprtost oči, krčenje mišic okrog oči...) in na podlagi analiz ugotavljali osebnostne poteze posameznikov. S pomočjo spoznanj

o povezanosti med čustvi in obrazom so avtorji z različno gotovostjo odkrili psihična stanja posameznikov. Ko sogovornika nimamo namena nalagati ali preslepiti, se lastnosti kot so iskren, pošten ali zanesljiv, ugotavljajo samo po izrazu obraza. Ko pa ga nameravamo prevarati je govor bolj zanesljiv pokazatelj kot pa, če bi opazovali izraz obraza in druge kretnje (Mandič, 1995: 57).

Izraz kretnj - z različnimi gibi lahko podkrepimo svoje mnenje, izrazimo čustva, misli, itd. Obstajajo številne raziskave, ki razlagajo pomen določenih gest. Različna stanja razpoloženja kot so navdušenje, depresija, močno zadrževanje, trepet, so povezana z različnimi gibi (hitri, samodejni, skriti, oklevajoči..).

Ritem – pri nebesedni komunikaciji dobiva ritem velik pomen pri proučevanju vedenja. Celotno telo deluje ritmično, usklajeno in na ta način pošilja v okolje sporočila v ritmičnih sklopih. V različnih situacijah in okolju se ljudje različno odzivajo in tudi ritem kot združevalni in izrazni oblikovalni dejavnik osebnosti, je s tem pogojen.

Gib v prostoru – gib v prostoru ne predstavlja samo hojo, ampak odraža celotno življenjsko filozofijo, doživljanje usode, identiteto, čustva posameznika. Človek se giblje v času in prostoru in s svojimi zunanjimi in notranjimi gibi pripoveduje svojo usodo. (Mandič, 1998: 59-61).

### **4.3. BESEDNA KOMUNIKACIJA**

Najširše in najbolj splošno lahko besedno komunikacijo delimo na govorno in pisno. Komuniciranje z določenimi znaki, ki sestavljajo sporočilo zavzema pomembno vlogo pri sami komunikaciji. Poleg temeljne sporočilne vrednosti v sporočilu lahko razberemo še kak dodaten, dodan pomen. Sporočilo lahko predelamo s pomočjo oseb, prostora, časa in govora. Kljub temu, da komunikacijski znaki določajo meje in razumevanje sporočila je lahko le to različno razumljeno.

Arabski pregovor pravi, da so človekove besede mera njegove pameti. Iz tega lahko razberemo koliko raznovrstnih možnosti nam ponuja besedna komunikacija. Razlikovati moramo med umetniškim, strokovnim, poljudno-znanstvenim in publicističnim načinom

izražanja. Vsako je namenjeno določeni ciljni skupini in je temu primerno prilagojeno in prikazano z dogovorjenimi znaki. Vidimo, da različni poklici razvijajo svoj komunikacijski slog, ki ga širše lahko povežemo v splošni komunikacijski sistem (Umek, 1996: 56).

## 5. KOGNITIVNI INTERVJU

V svetu je tehnika kognitivnega intervjuja pri policijskem delu zelo prisotna in uporabljena. Praktiki s policijskega področja v sodelovanju s psihologi in teoretičnimi poznavanji ter eksperimentalnimi podatki kognitivne psihologije razvijajo in dopolnjujejo zbiranje obvestil s pomočjo te tehnike. Ravno s pomočjo raziskav je bilo znanstveno dokazano, da s pomočjo uporabe kognitivnega intervjuja pridobimo več relevantnih podatkov, kot z uporabo standardne metode.

Kognitivni intervju ni nova tehnika, ki bi jo izumili kriminalisti za opravljanje informativnih razgovorov oziroma razgovorov z očitvidci in žrtvami kaznivih dejanj, je pa šele v zadnjem času pridobila svoje stalno mesto med načini dela, ki se uporabljajo v policiji za raziskovanje kaznivih dejanj, saj se je uveljavila kot eno najbolj uporabnih orodij za pridobivanje relevantnih podatkov. Vedeti pa moramo, da ta tehnika ni najboljša in ni edina uporabna. Posebej moramo upoštevati, da te tehnike ne moremo uporabljati vseprek in ob vsakem kaznivem dejanju.

Kognitivni intervju se uspešno uporablja predvsem pri preiskavi kaznivih dejanj, kjer nam primanjkuje materialnih dokazov in so zato izjave očitvidcev ali žrtev neprecenljive vrednosti za razkritje resnice. Izjemno uspešen je tudi za opravljanje razgovorov z otroki, invalidi, duševno motenimi in mentalno nestabilnimi osebami ter starejšimi ljudmi (Fisher & Geiselman, 1992: 49). Tehniki kognitivnega intervjuja kljub prednostim, ki nam jih ponuja, oporeka nemalo kritikov. Tej tehniki oporekajo predvsem zanesljivost in natančnost, kljub prednostim, ki nam jih ponuja (Haynes, 1978: 78).

Te kritike so utemeljene na dejstvu, da se je v praksi velikokrat pokazalo, da dobimo pri razgovorih z različnimi osebami povsem različne podatke pri razgovorih o istem dogodku. Ti podatki so lahko tudi v popolnem nasprotju oziroma so v nasprotju z že ugotovljenimi in dokazanimi dejstvi. Vse te kritike pa pozabljajo na pomembno dejstvo, saj se omenjene pomanjkljivosti v procesu uporabe tehnike kognitivnega intervjuja pojavljajo zelo redko, posebej še, če razgovor opravlja strokovno ustrezno usposobljena oseba (Haynes, 1978: 80).

Opravljanje kognitivnega intervjuja ni odvisno le od izpraševalca in osebe, s katero opravljamo informativni razgovor. Enak pomen kot prejšnjemu dejavniku moramo nameniti tudi ustreznosti časa in nenazadnje tudi kraja oziroma prostora, kjer bomo intervju opravili. Z uporabo tehnike kognitivnega intervjuja lahko pridobimo večje število kvalitetnejših, predvsem pa novih informacij in dejstev, ki jih nujno potrebujemo.

Da bi lahko razumeli kognitivni intervju, moramo spoznati, kako deluje spomin in kateri dejavniki povzročajo pozabljanje. Psihologi delijo spominski proces v tri faze: prvo fazo imenujejo kodiranje, drugo shranjevanje in tretjo priklic. V fazi kodiranja se dogodek zazna, ga doživimo. V fazi shranjevanja se mentalni zapis dogodka shrani za morebitno kasnejšo uporabo. Do te uporabe pride v tretji fazi, fazi priklica, ko se ta mentalni zapis aktivira, prikliče iz spomina in o dogodku lahko poročamo.

Spominski proces ni mehanični proces in priklici so odvisni od mnogih notranjih in zunanjih dejavnikov in interakcij med njimi. Tako mentalni zapisi nikakor niso identični z opazovanimi dogodki in spremembe se lahko pojavijo v vseh treh fazah procesa. Zadnja stopanja v spominu, preklic mentalnih zapisov, je za pričo najtežavnejša, kajti v spominu je shranjenih na milijone podatkov, iz katerih pa je potrebno priklicati v zavest samo nekatere – zahtevane. Na prvi dve fazi kriminalisti in v večini primerov tudi priče ne morejo vplivati, na tretjo fazo, ki je zavesten akt, pa je možno vplivati in od znanja in uporabljenih tehnik je odvisno, kako kvalitetne podatke bomo dobili od našega sogovornika. V spominu je namreč ohranjenega mnogo in če podatek v spominskem sistemu obstaja, ga je možno iz njega izločiti, če le uporabimo primerne postopke, ki vključujejo aдекватne ključne znake (Musek, Polič, Umek, 1992: 132-134).

Kognitivni intervju je usmerjen na dva ključna elementa pričanja – na spomin in na komunikacijo. Priča mora najprej vse elemente dejanja ozavestiti, za tem pa jih mora še preko komunikacije prenesti na kriminalista izpraševalca. Če se ozremo vase bomo kaj kmalu ugotovili, da določenih podrobnosti dogodka, ki se nam je pripetil le pred nekaj minutami nismo sposobni opisati. Temu pa ni kriv spomin oziroma nezmožnost zaznave. To informacijo imamo shranjeno v možganih, ne znamo pa si jo priklicati v spomin oziroma jo aktivirati. Informacija nedvomno obstaja, saj smo jo shranili v spominu, le ustreznega dražljaja za priklic v spominu ne najdemo.

Ko nam priča zagotavlja, da se ji določena podrobnost ni vtisnila v spomin in nam je ne more opisati, gre najverjetneje za to, da je te dogodke dejansko zaznala, ne najde pa ustreznega dražljaja za priklic shranjenega dogodka iz spomina. Ravno v tem je pomembna vloga izpraševalca. Izpraševalec mora najti ustrezen dražljaj in ga posredovati priči. Na ta način s priča določene stvari prikliče v spomin, pri tem pa ji izpraševalec sam ni sugeriral odgovorov oziroma ni priče napeljeval k odgovoru, ki ga je želel slišati.

Sam postopek intervjuja zajema štiri osnovna področja:

- zaznavo in ovrednotenje dogodka pri posamezniku,
- priklic podatkov iz spomina,
- verbalni in neverbalno izražanje priklicanih dogodkov,
- priklic in zapis informacij.

Poleg štirih osnovnih velja omeniti še nekaj pomembnih dejavnikov, ki nam omogočajo večjo pridobitev natančnejših podatkov:

- pri opravljanju intervjuja se posvetimo le temu delu,
- za priklic informacij iz spomina se poslužujemo različnih tehnik,
- med intervjujem osebi pomagajmo z navodili, podvprašanji in ustrezno neverbalno komunikacijo (Bull&Carson, 1995: 224).

Od osebe, ki vodi kognitivni intervju pričakujemo, da se drži osnovnega vzorca opravljanja razgovora. Pri oblikovanju vprašanj in vodenju razgovora mora upoštevati stopnjo intelektualnega razvoja osebe, ki jo intervjuva. Prav tako se od kriminalista pričakuje, da podatke, ki jih pridobi, shrani v spominu in si izdelava ustrezno podobo in nato postavlja vprašanja, ki pripomorejo k razjasnitvi dogodka (Bull&Carson, 1995: 226).

Kriminalist oziroma vodja kognitivnega intervjuja mora obvladati tudi zelo pomembno tehniko – osvežitev spomina pri priči oziroma žrtvi kaznivega dejanja. To bo opravil preprosto tako, da ji obnovi potek dogodka, omenimo ji sodelujoče osebe v dogodku, posledice in že preverjena splošna dejstva dogodka. Pri tem pa je potrebno pozornost posvetiti predvsem temu, da naša obnova ne vsebuje sugestij, saj bi s tem izzvali odgovore, ki jih sami pričakujemo. Prav tako lahko spomin osebi osvežimo z opisom samega kraja dogodka, navedemo ji predmet, ki je pomemben za samo dogajanje, opišemo kraj, kjer je določena oseba stala, itd.

Na ta način bomo pri osebi dobesedno sprožili nadaljnji priklic dogodkov v spomin, predvsem pa priklic detajlov, ki nam manjkajo in nas še kako zanimajo. Prav tako poskušamo osebo pripeljati do tega, da se vživi v detajl in nam ga opiše. Pri tem ji lahko pomagamo z nasveti, i se morajo nanašati na že predstavljene oziroma pojasnjene slike – npr. poskusite si zamisliti situacijo, ko je storilec stal v kotu. Poskušajte opisati njegov izgled, itd. (Malpass&Devine, 1981: 138).

## 5.1. POTEK KOGNITIVNEGA INTERVJUJA

Najpomembnejši del intervjuja je zavest izpraševalca, da mora kognitivni intervju potekati čimbolj sproščeno, aktivna vloga je prepuščena očitvidcu, kriminalist pa razgovor le usmerja oziroma pazi na njegov potek. Pomembno je, da sledimo osnovnim korakom kognitivnega intervjuja:

1. **Predstavitev in vzpostavitev osebnega stika** – sprejem osebe naj bo prijazen, kriminalist se predstavi in poskuša vzpostaviti osebni stik, pri tem pa ne sme pozabiti na spoštljivost in vljudnost.
2. **Vzpostavitev dialoga** – pred samim pogovorom ustvarimo ustrezno vzdušje. To je nujno potrebno, saj se mora oseba kar čimbolj sprostiti in počutiti udobno. Za to poskrbimo z ustreznimi začetnimi vprašanji, ki naj bodo splošna in prijetna – najbolje je, da se ne nanašajo na dogodek. Če bomo sami povedali nekaj o sebi, se bo tudi oseba lažje odprla in sprostila.
3. **Obrazložitev namena intervjuja** – osebi ustrezno razložimo njeno vlogo, kaj od nje pričakujemo. To storimo čim prej, saj se pogosto zgodi, da kljub seznanitvi z razlogom pogovora ne dosežemo ustreznih rezultatov, saj oseba ne ve, kaj od nje pričakujemo. Moramo ji razložiti pomen njenih informacij, stališč in misli. Ne smemo pa je ustrašiti s preveliko odgovornostjo. Osebo tudi opozorimo na to, naj nam ne posreduje informacij, o katerih ni prepričana, da so zanesljive, vse pomisleke o prepričanju pa naj nam pove. Opozorimo jo, naj ne sklepa in ugiba o določeni informaciji, ki si je ne more priklicati v spomin.
4. **Rekonstrukcija dogodka** – za kakovost pridobljenih podatkov je pomembno, da dogodek skupaj z osebo obnovimo. Kriminalist in oseba se tako vživita v dogodek, kar kriminalistu omogoča postavljanje ustreznih vprašanj, osebi pa nemoteno obnavljanje dogodka in tudi obnovo oziroma opis detajlov.

5. **Spodbujanje prostega poročanja** – ko oseba ustrezno rekonstruira pretekli dogodek, naj ga opiše s svojimi besedami. Med opisovanjem oziroma pripovedovanjem je ne prekinjamo. V tem času pozorno poslušamo in osebo neverbalno vzpodbujamo k pripovedi. Tudi, če se pripoved za krajši čas ustavi, nikakor ne prekinjamo molka, saj oseba mogoče takrat išče ustrezen način pripovedi ali pa se osredotoča na pomemben detajl. V kolikor je oseba že zaključila s pripovedovanjem ni najbolje, da takoj preidemo na vprašanje. Osebo raje spodbujamo k temu, da si sama priključuje dogajanje v spomin in nam pojasni še kakšen detajl.
6. **Postavljanje vprašanj** – pred postavljanjem vprašanj naredimo povzetek pogovora. Oseba pa naj nam pri tem opiše, kaj je s posamezno izjavo mislila. Osebo pomirimo, če sama opazi, da daje nasprotne izjave.
7. **Zastavljanje ustreznih vprašanj** – vprašanja, ki jih postavljamo naj ne bodo po ustaljenem vzorcu. Prilagodimo jih pripovedi očitca. Pri tem moramo nujno upoštevati duševno stanje očitca, saj pripovedovanje temelji na podobah iz dogodka. Ko postavimo vprašanje, očitca poišče odgovarjajočo duševno podobo (celotno sliko dogodka) in iz nje selektivno črpa odgovore (podrobnosti iz dela slike dogodka). Zelo pomembno je, kje se je očitca nahajal ob dogodku, iz katere oziroma iz katerih strani je videl storilca, upoštevati moramo tudi zunanje dejavnike, kot so svetloba, duševno in zdravstveno stanje očitca, sposobnosti zaznavanja, itd. Očitca ne smemo siliti in mu vsiljevati svojega mišljenja ali pa ga prisiliti, da nam pove želen odgovor, ker mogoče o tem ne ve ničesar. Pri postavljanju vprašanj moramo biti zelo pozorni na vrstni red le-teh. Tu pa ne mislimo, da je vrstni red točno določen, temveč da moramo upoštevati sosledje vprašanj, ki se nanašajo na trenutno podobo, ki jo ima očitca »pred očmi.« Pozorni moramo biti, da iz opisa srajce ne preskočimo na hlače, ali iz profila obraza na obliko obraza. To povzroča pri očitcah hude motnje in napore, saj s tem razbijamo očitca koncentracijo, neprestano jo silimo v menjavo podob in jo s tem po nepotrebem utrujamo. Vse to pa nujno povzroča zmanjšanje učinkovitosti obujanja spomina. Tak način spraševanja zahteva nujno opustitev vnaprej pripravljenih vprašanj. Spraševalca prisili k aktivnemu poslušanju in spremljanju pripovedi ter sprotno pripravo vprašanj. Spraševalec pri takem načinu dela vložijo več energije, dobi pa za to neprimerno večjo količino koristnejših in kvalitetnejših informacij.
8. **Priključitev spomina iz različnih vidikov oziroma v obratnem vrstnem redu** – očitca usmerimo v opis dogodka tako, da se postavi v vlogo opazovalca dogajanja oziroma,

da se postavi nad dogodek in nam opisuje dogajanje iz drugačne perspektive. S tem bomo razgovoru le koristili, saj omogoča kakovostnejši priklic informacij. Zavedati se moramo, da povedano ne pomeni nujno tudi »prave« resnice. Osebi moramo omogočiti, da si sama izbere vrstni red pogovora. Če oseba pripoveduje od začetka proti koncu, kot sami pričakujemo, se ji bo »mudilo« naprej, saj nam želi opisati najpomembnejši del dogajanja čimprej. Nič ni narobe, če je vrstni red pripovedi postavljen na glavo. Še več, celo boje je, da pripoved prične z dogodkom, ki se ga najbolj spominja, nadaljuje pa z dogodki, ki so se zgodili pred ali po tem dogajanju, ki nam služi za izhodišče.

9. **Povzetek** – po vsakem pogovoru, posebej pa daljšem je zaželeno, da povzamemo vsebino pogovora. S tem se bomo izognili določenim nepravilnostim in napačnem razumevanju posamezne izjave. Oseba nam bo po vsej verjetnosti poskušala ponovno razložiti del, ki ga nismo ustrezno razumeli oziroma nam bo točno razložila pomen svoje predhodne izjave. Prav tako pa pričujemo možnost, da posamezne dele izpovedi tudi spremeni.
10. **Konec** – zaradi stresne situacije v samem intervjuju osebo na koncu sprostimo, se ji zahvalimo za pomoč in vložen trud. Razgovor zaključimo s sproščenim klepetom. Ne pozabimo tudi na možnost ponovnega pogovora z osebo. Zaradi tega je potrebno pustiti dober vtis, predvsem pa pokazati hvaležnost za trud in pojasniti možnost ponovnega pogovora ((Bull&Carson, 1995: 62-65).

## **5.2. NAJPOMEMBNEJŠI ELEMENTI KOGNITIVNEGA INTERVJUJA**

### **5.2.1. Pomembnost očividca**

Očividca moramo najprej prepričati v pomembnost njegovega pričanja. To bomo najlažje dosegli že s tem, da mu prepustimo, da nemoteno govori in ga medtem kar najmanj motimo. Predvsem ga poslušamo, postavljamo mu čim manj kratkih in direktnih vprašanj. Postavljamo mu vprašanja in mu dovolimo, da razvije svoj odgovor. Pustimo mu dovolj časa za razmislek, ne prekinjamo ga med opisom, pa čeprav želimo le podrobnejšo informacijo, ki je za nas pomembna, to bomo storili kasneje, ko se bo očividec vživel v posamezno duševno podobo. Če pri pripovedi ne dobimo zelenih informacij oziroma podatkov, se poslužujemo kratkih in

direktnih vprašanj, vsekakor pa naj bo to na koncu pripovedi. Očividca tudi vzpodbujamo, da nam sam pove vse podatke, ki se jih spominja, četudi se mu zdijo nepomembni.

### **5.2.2. Postavljanje vprašanj v skladu s pripovedjo**

Med pripovedjo očividca se poskušamo čimbolj osredotočiti na pripoved. Mislimo predvsem na koncentracijo na duševno podobo in v skladu z njo postavljamo vprašanja. Tukaj je pomembno, da očividca zelo pozorno poslušamo in spremljamo njegove reakcije. Prav tako se moramo manj zanašati na izkušnje, katere smo imeli pri že opravljenih razgovorih. Naučiti se moramo aktivno poslušati izpoved, primerno reagirati, predvsem pa reagirati v pravem času, prilagojenemu duševni podobi očividca. Da bi izključili čimveč motečih razmišljanj in dejanj izpraševalca je priporočljivo, da se izpraševalec obnaša kakor, da je to njegov prvi pogovor in da odmisli vse informacije, s katerimi razpolaga iz prejšnjih pogovorov.

### **5.2.3. Popolna posvetitev očividcu**

Najprej si zagotovimo ustrezen prostor za opravljanje razgovora. Prostor naj omogoča zasebnost. Izključimo vse možne moteče dejavnike. Očividca že pred začetkom pogovora prosimo naj govori počasi, saj si pri hitrem govorjenju ne bomo mogli ničesar zapisati, prav tako pa ne bomo mogli slediti duševni podobi očividca in se mu prilagoditi ter pozorno poslušati. Pomaga že to, če tudi sami govorimo počasneje. Očividcu prilagodimo tudi jezik. To storimo tako, da se izogibamo strokovnim izrazom, uporabljamo jezik, ki ga očividec razume, skratka prilagodimo se njegovi izobrazbi. Pozorni smo tudi na psihično napetost očividca. Sama situacija pričanja je zanj zelo obremenjujoča. Zmanjšanje napetosti bomo dosegli že s pravilnim vrstnim redom postavljanja vprašanj. Najprej postavimo nekritična vprašanja, s katerimi zmanjšamo napetost in kasneje počasi prehajamo na kritična vprašanja.

#### **5.2.4. Preverjanje razumevanja**

Po opravljenem razgovoru očitavcu ponovimo povedano zgodbo. S tem dosežemo dvoje. Najprej bomo preverili ali smo si vse pravilno zabeležili in tudi pravilno razumeli. Prav tako pa bomo očitavcu ponudili priložnost, da svojo zgodbo dopolni oziroma spremeni.

## 6. UGOTAVLJANJE VELJAVNOSTI PRIČEVANJA

Izreden pomen, ki ga ima očividec za ugotavljanje resnice o storjenem kaznivem dejanju, je eden izmed razlogov, da so se od začetka 20. stoletja do danes nenehno bolj ali manj intenzivno ukvarjali in se vedno znova vračali k problematiki pričevanja, zlasti pa še preverjanja in ocenjevanja izpovedb očitovcev. Očividca, ki je nezanesljivo dokazno sredstvo je treba dojemati takšnega kakršen je in z vsem, kar daje ter hkrati preverjati njegovo izpovedbo in ugotavljati netočnosti, da bi lahko ovrednotili verodostojnost pričevanja (Hajrija Sijerčić Čolić, 1994: 223).

Verodostojnost izjav je možno ocenjevati z dveh vidikov, z logičnega in psihološkega, ki pa se medsebojno dopolnjujeta. Ocena verodostojnosti pričevanja s primerjavo z drugimi ugotovljenimi dejstvi upošteva zakonitosti logike in izjava je verodostojna, če zadosti naslednjim logičnim kriterijem:

- ni v nasprotju z logičnimi in znanstvenimi principi in zakoni,
- ne negira objektivno ugotovljenih dejstev,
- je v skladu z drugimi verjetnimi ugotovljenimi dejstvi,
- pojasnjuje nasprotja oz. nejasnosti med predhodnimi in kasnejšimi dokazi,
- upošteva statistični kriterij verjetnosti,
- pojasnjuje ali dopolnjuje nepojasnjeni ali premalo pojasnjeni dogodek,
- omogoča predvidevanje pojavov (Ačimović, 1988: 339).

### 6.1. LAŽNIVE IZJAVE

Pričevanje sestavljajo izjave, ki jih lahko posedujejo žrtve ali očitovci kaznivih dejanj ter druge priče o kaznivem dejanju, ki ga preiskujejo kriminalisti v predkazenskem postopku. Pričevanje ima svojo osnovo v zaznavi nekega dejstva, ki se ohrani v spominu, kar omogoča pričevanje.

Do neverodostojnih izjav dobronamernega očitovca lahko pride zaradi različnih psiholoških in socilanopsiholoških zakonitosti, na katere imamo le malo vpliva, saj ti procesi potekajo na skoraj nezavedni ravni. Seveda so izjave lahko tudi zavedno netočne, torej lažne. Lažna izjava je rezultat mišljenja. Laganje je lahko aktivno, kar pomeni, da si izmislimo neko

dogajanje ali pasivno, kar pomeni zamolčanje očividcu znanih dejstev. Poznamo še tretjo možnost izjave, ki pa jo imenujemo slepa izjava, to pa je takrat, ko osumljenec, žrtev ali očividec niti sam ne ve, ali je izjava točna ali netočna, pa tega ne pove (Ačimović, 1998: 339).

Lažne izjave so večinoma skope, resnična dejstva pa očividec razlaga v podrobnosti. Zato morajo kriminalisti spraševati v podrobnosti, ker se domneva, da zelo podrobnih odgovorov lažnivi sogovornikov vnaprej ne bo imel pripravljenih in se bo zato zapletel v nasprotja.

### **6.1.1. Osebnostne značilnosti očividca**

Splošno znano je, da nekaterim ljudem lažje verjamemo kot drugim, predvsem glede na njihove osebnostne značilnosti in preteklost. Pomembno pa je, da značilnosti dobrega značaja neke osebe ne zamenjamo z veljavnostjo pričevanja. Lahko bi naredili usodno napako, če že vnaprej ne bi verjeli nekemu, ki se je že enkrat zlagal. Kriminalista ne sme zavesti niti visok družbeni položaj niti značajska neoporečnost, saj nista zagotovilo za govorjenje resnice. Tudi takšna oseba se bo najverjetneje zlagala, če bo želela pomagati bližnjim ali prijateljem in če s tem ne bo škodovala drugim. Kriminalist se mora zavedati, da je govorjene resnice ali laži odvisna od situacije in odnosov posameznika, ki je kakorkoli udeležen v kaznivem dejanju. Tako se morajo zavedati, da nekdo, ki je že enkrat lagal, lahko v drugi situaciji govori resnico.

### **6.1.2. Motivi za navajanje lažnih informacij**

Kriminalisti se morajo pri opravljanju razgovora vedno vprašati, ali ima spraševana oseba kakršenkoli razlog, da bi v pričevanju o dogodku povedala drugače, kot se je v resnici zgodilo. Med prijavami kaznivih dejanj je vedno določen odstotek lažnivih prijav, od teh je največ prijav posilstev. Motivi za takšne izjave so največkrat ljubosumje, maščevanje, izsiljevanje, strah pred starši, materialna korist, občutki zapuščenost, idr. Če kriminalisti posumijo, da gre morda za lažno prijavo, morajo takoj preveriti vse izjave in jih primerjati z drugimi dokazi, pa seveda tudi preveriti osebnost žrtve in odnose z domnevnim storilcem, če je ta znan.

### **6.1.3. Skladnost vsebine z načinom pričevanja**

Pri opravljanju razgovora mora biti kriminalist pozoren na znake, ki spremljajo pričevanje (mimika, način govora, hitrost govora), ter spremljati vsebino in način izražanja. Nobeno pričevanje namreč ni popolnoma izmišljeno in dele, ki so se resnično dogajali, očividec zelo vneto in podrobno opisuje. V izmišljenem delu pa opisi postanejo skromnejši, čeprav morda niti ne krajši. V resničnem delu izjave bosta mimika in način govora naravna in bosta spremljala vsebino, v izmišljenem delu pa govor lahko izostane, dialekt lahko nadomesti knjižni jezik, prav tako oseba lahko pretirava z glasnostjo, ali pa govori zelo potih. Ocenjevanje med samim pogovorom je težko, prekinitev pogovora pa seveda ni vedno povezana z lažno izjavo, zato je potrebno pri ponovnem razgovoru preveriti vzrok za prekinitev (Umek, 1996: 61).

### **6.1.4. Problematika ocenjevanja pričevanja**

Kriminalisti z vsebinsko analizo izjav skušajo ugotoviti veljavnost izjave za vsak primer posebej. Za dobro analizo je treba poznati intelektualne in verbalne sposobnosti osebe, ki daje izjavo. Tako je osebna diagnoza sestavni del analize. Osnovna premisa te ocenjevalne metode je, da se pričevanja o doživetih dogodkih razlikujejo od pričevanj, ki ne temeljijo na doživetem ali pa so izmišljena. Kriteriji realnosti oz. vsebinski kriteriji odražajo specifične značilnosti, ki ločijo resnična pričevanja od izmišljenih. Problem nastane takrat, ko skušamo ugotoviti, ali je celotno pričevanje veljavno ali ne. Ocena veljavnosti je lahko osnovana na številu vsebinskih kriterijev ali pa na moči teh kriterijev.

Veljavnost vsebinske analize ni odvisna samo od ocenjevalnega kriterija temveč tudi od kognitivnih sposobnosti očividca ali priče, od narave in stresnosti dogodka, predvsem njegove kompleksnosti in nekaterih drugih dejavnikov, predvsem stresnosti dogodka. O tem sicer ni jasnih rezultatov, vendar pa naj bi doživetja zelo stresnih dogodkov vplivala na navajanje manj podrobnosti. Ugotovili so, da se vrednost analize izjav manjša z naraščajočimi intelektualnimi sposobnostmi očividca in manjšo kompleksnostjo dogodka o katerem poroča.

Kljub prizadevanjem, da bi metoda vsebinske analize izjav zadovoljila kriterije objektivnosti, zanesljivosti in veljavnosti, je ostala še vedno na ravni subjektivnosti, kar pa ni slabo, po drugi

strani pa zahteva visoko strokovnost ocenjevalca. Najboljše rezultate prav gotovo dosežemo z integrativno metodo, ki združuje kvantitativne in kvalitativne analize. Ocena tako ni samo preprost seštevek kriterijev vsebinske analize, v oceni je zajeto mnogo relevantnih dejavnikov, kot so osebnostne značilnosti žrtve ali očividca, značilnosti kaznivega dejanja, socialna situacija informativnega pogovora. Ravno zaradi tega bi moral imeti vsak kriminalist toliko splošnega psihološkega znanja, da bi bil v pogovoru z očividcem pozoren na dejavnike verodostojnosti izjav.

## **6.2. PREVERJANJE IZPOVEDB OČIVIDCEV**

Preverjanje izpovedb očividca oz. pripovedovanja o predmetu pričevanja zahteva ustrezne specifične metode pri preiskovanju resnične vsebine izpovedbe. Težišče pozornosti je na preverjanju avtentičnosti in resničnosti izpovedbe očividca, oziroma na metodološkem pristopu, ki bi moral prispevati k temu, da se izpovedbe, ki niso resnične, prepoznavno razlikujejo od resničnih. Problemi, ki se navezujejo na preverjanje izpovedb očividca kot končnega rezultata niza psihičnih procesov obravnavajo, kriminalistika, zlasti kriminalistična taktika, sodobna psihologija ter kazensko procesne znanosti. Vsem tem pa je skupno, da spravljajo na površje določene individualno-psihološke značilnosti očividca.

Očividci se med seboj razlikujejo ravno v načinu, kako so čutno zaznali dejstva, ki so predmet ugotavljanja v kazenskem postopku. Torej, glede na vir spoznanj ločimo dve skupini očividcev: neposredne in posredne očividce.

O neposrednem očividcu, o očividcu kaznivega dejanja govorimo tedaj, kadar gre za osebo, ki je sama opazovala potek dogodkov. Gre torej za očividca, ki ga ustvarja samo naključje, da je bil na določenem kraju in v trenutku, ko je bilo dejanje izvršeno in je s svojimi čutili zaznal, kar se je dogajalo. V kriminalistični in kazenskoprocesni teoriji zasledimo mnenje, da je treba znotraj kategorije neposredni očividec, iz taktično-psiholoških razlogov, razločevati »pasivne priče-očividce« in »aktivne priče-očividce«. Pasivna priča-očividec, je tisti očividec, ki je pasivno opazoval storitev kaznivega dejanja, bodisi ker ni imel objektivne možnosti za delovanje, bodisi da je ostal nedejaven zaradi določenih subjektivnih razlogov. Po drugi strani je aktivna priča-očividec tisti očividec, ki se je dejavno vpletel v kaznivo dejanje (Vodinić, 1988: 659).

Ko govorimo o neposrednem očividcu moramo omeniti, da pogosto nastopa v tej vlogi oseba, ki je bila s kaznivim dejanjem oškodovana. Njena izpovedba je eden izmed najpomembnejših temeljev dokazovanja, ker je lahko pričevanje oškodovanca izredno pomembno za razjasnitev dejanja in sklep o kazenski zadevi. Po drugi strani pa je oškodovanec kot priča-očividec ne le vir podatkov, pomembnih za odkrivanje kaznivega dejanja in njegovega storilca, temveč je tudi udeleženec v kazenskem postopku.

O posrednem očividcu govorimo tedaj, ko neka oseba zve o kaznivem dejanju, storilcu ali drugih pomembnih okoliščinah od drugih oseb ali sklepa o njihovem obstoju na podlagi drugih opazanj in virov. Ne glede na način posrednega spoznanja o pravno pomembnih dejstvih, ki so lahko številna in raznovrstna, namenjajo v kriminalistični teoriji in praksi, kakor tudi v sodni psihologiji in kazensko procesni znanosti, posebno pozornost tisti posredni priči, ki oblikuje svoja spoznanja o predmetu pričevanja na podlagi izjav drugih oseb. Tu mislimo na očividca, ki ga od kaznivega dejanja »deli« neposredni očividec oziroma ena ali več posrednih očividev. Pomemben razlog za usmerjanje pozornosti k temu tipu očividca se kaže v dovoljenosti in dokazni vrednosti pričevanja po pripovedovanju.

Med dejavnosti sodišča pri preverjanju izpovedbe očividca štejemo tudi ugotavljanje vzrokov, kadar očividec ne želi govoriti o dejstvih, o katerih je pred tem že govorila, kakor tudi za spreminjanje izpovedbe oziroma za odstopanje od prej dane izpovedbe. Metode, ki jih uporabljajo pri preverjanju tega pričevanja, se kažejo v tem, da očividcu predočijo zapisnik prejšnjega zaslišanja ali pa mu preberejo pred tem že dano (njegovo) izpovedbo. Ne glede na to, katero metodo bo sodišče uporabilo, želi doseči isti namen, očividcu čim bolj natančno predočiti neskladnost ter mu hkrati dati možnost, da bo pred sodiščem podal resnici ustrezno izpovedbo, kar naj bi prispevalo k pravnim sklepom o njeni verodostojnosti. Očividec pa je v zvezi s tem dolžan pojasniti, zakaj odstopa od prejšnje izpovedbe. Večinoma si razlagajo razlike v izpovedbi s tem, da osebe pozabljajo dogodke, zaradi česar spreminjajo spoznanja o kaznivem dejanju. Vendar pa so lahko motivi za spreminjanje izpovedb tudi drugačni, npr. določena zveza med obdolžencem in očividcem ali vpliv socialnega okolja oz. nekaterih posameznikov na očividca. V vsakem primeru, tudi na podlagi pojasnil, s katerimi očividec opravičuje različne izpovedbe, sklepa sodišče o sami vrednosti že opravljenega pričevanja.

Po prostem pripovedovanju očividca o dejstvih, ki so pomembna za pojasnitev kaznivega dejanja, se skoraj vedno pokaže potreba po tem, da se ji zastavijo prav določena vprašanja.

Kriminalistična teorija razvršča vprašanja, ki jih zastavljajo pričam, z namenom, da bi prišli do čim bolj popolnih in resničnih izpovedb. Če taka vprašanja ne vplivajo na bistvo odgovora oz. ne motijo očividca v njegovi vlogi, jih je mogoče šteti za dovoljena vprašanja. Po drugi strani pa poznamo tudi, t.i. nedovoljena vprašanja, med katerimi so zlasti pomembna sugestivna vprašanja, ki ogrožajo objektivnost, s tem pa tudi verodostojnost pričevanja. Pri takem pogovoru obstaja nevarnost, da bo očividec oblikoval take odgovore, ki ne bodo v skladu z njegovimi resničnimi opažanji in vtisi (Žerjav, 1986: 458).

Kot posebno preiskovalno dejanje, kadar se izjave očividca ne skladajo glede pomembnih dejstev je soočenje. Soočenje je lahko popolno, ko se nanaša na celotno pričevanje, ali delno, ko zajema le tiste dele izjave, ki vsebujejo nasprotujoče si podatke. Namen soočenja je predvsem odpraviti bistvena nasprotja in nejasnosti ter prepričati se, kdo od sooočenih govori resnico, ter tako utrditi prej povedano resnično izjavo in zavreči neresnično izpoved drugega očividca.

Eden od načinov, kako priti do podatkov o kaznivem dejanju in storilcu, je rekonstrukcija kaznivega dejanja. Rekonstrukcija je, po teoriji izredno pomembno sredstvo za preverjanje izpovedb očividca. Kriminalistična taktika šteje v skladu s tem med najpogostejše tipe rekonstrukcije ravno tistega, s katerim se preverja resničnost vsebine izjav očividca, natančneje opredeljuje pričevanje ter poskušajo dobiti resnične izpovedbe v zvezi s predočanjem zaradi prepoznavanja (Vodinić, 1991: 524).

### **6.3. VREDNOTENJE IZPOVEDB OČIVIDCEV**

V nobenem sistemu, ki so ga ljudje ustvarili zase, se ni bilo mogoče izogniti napakam homo sapiensa. V svetu tečejo številne raziskave in se oblikujejo novi predlogi ravno zato, da bi omejili tveganje, ki ga pomenijo krive izpovedbe očividcev, na najmanjšo možno mero. Posebno pozornost zasluži predlog o razvrščanju spremenljivk, ki so lahko izjemno pomembne v sistemu kazenskega pravosodja, za policijo pa imajo veliko praktično vrednost. Te spremenljivke delimo v dve skupini: spremenljivke sistema in spremenljivke vrednotenja. Prve lahko kriminalisti uporabijo neposredno in so jamstvo proti netočnim izpovedbam. Po drugi strani pa so spremenljivke vrednotenja manj natančno področje in zajemajo: starost, spol, raso, nagnjenje, duševnost, stopnjo napetosti in podobno. Te učinke je mogoče le

vrednotiti, ne pa tudi natančno meriti, ker se od očividca do očividca zelo razlikujejo. Kakovosti izpovedbe torej ni mogoče določiti po posameznih značilnostih, temveč je treba vsako posamezno izjavo postaviti v »polje« notranjih in zunanjih moči in tako spoznati razmerja in povezave, ki med njima veljajo (Umek, 1998: 68).

**Zanesljivost osebe, ki daje izpovedbo** – mnenje o zanesljivosti očividca je mogoče oblikovati le, če preučimo njegovo osebnost – po morali, intelektualni, čustveni in duševni plati. Očividci, ki podajajo izpovedbo, se med seboj zelo razlikujejo. Določene skupine očividcev so še zlasti zanimive ravno zaradi specifičnosti svojih izpovedb. Za vsako skupino očividcev veljajo določene psihološke posebnosti, ki vplivajo na oblikovanje izpovedbe. Tako npr. razlikujejo čustveno labilne oz. stabilne osebnosti, govorijo o tipu opazovalca in opisovalca, o razlagalcu, klepetulji in molčečnežu. Očividce delijo tudi na dobronamerne in tiste, ki dajejo krive izpovedbe. Poznamo tudi tipologijo, ki temelji na razlikah v temperamentu in značaju subjekta, o katerem govorimo. Zaustavimo se na tistih individualnih razlikah, ki so jih v literaturi že poudarjali, to so razlike v duševnem razvoju, spolu in starosti.

**Duševno zdravje očividca** - običajno pričakujemo, da bo v vlogi očividca nastopila duševno zdrava oseba. Vendar pa pričevanje ne izključuje a priori duševno bolnih ali prizadetih oseb, ravno tako tudi ne tistih, ki so zaostale v duševnem razvoju. Pomembne spremembe duševnih funkcij, ki so posledica duševnih motenj, ne vodijo v diskriminacijo pravic teh oseb in jim ne prepovedujejo nastopiti tudi v vlogi očividca. Razlogi za tako ravnanje so spoštovanje domneve, da obstaja objektivna resničnost, po kateri lahko tudi oseba z določenimi duševnimi hibami spozna ali opiše pomembna dejstva. Vendar pa je kakovost zmožnosti pričevanja oseb, o katerih govorimo, vprašljiva. V zvezi z vrednotenjem zmožnosti posameznih duševno bolnih oseb, da bi pričale, je treba prositi za pomoč psihiatričnega izvedenca, ki na bi sodeloval zato, da bi podal mnenje o izpovedbi take osebe, prepoznana znamenja duševne nenormalnosti pa vplivajo na vrednotenje izpovedb takega očividca. (Aćimović, 1978: 254-257).

**Spol očividca** - Raziskovanje razlik med spoloma še ni dalo jasnih rezultatov. Nekatere študije razlike potrjujejo, v drugih niso našli nikakršne povezave. Tudi pri primerjanju različno starih oseb (otroci, mladostniki, odrasli, starejši) in preverjanju učinkovitosti različnih vrst spomina (vizualni in verbalni) ni jasnega odgovora. Splošno razširjeno je

mnenje, da če razlike obstajajo, potem gre za razlike v specifičnih sposobnostih in ne za razlike v splošnem spoznavnem delovanju žensk in moških. Ko raziskujemo razlike med spoloma, se zastavlja tudi vprašanje, od kod razlike izvirajo – so prirojene ali privzgojene? Nekatere razlike lahko nedvomno pripišemo zunanjim vplivom, kot je npr. izobraževanje. Poznavanje nekaterih ugotovitev o razlikah med spoloma v spoznavnih sposobnostih (npr. moški so boljši pri miselnih tridimezionalnih rotacijah, ženske pa na verbalnem področju) vpliva na rezultate testiranj spoznavnih sposobnosti (Areh, 2004: 22).

Metaštudija, ki sta jo opravila Shapiro in Penrod opozarja, da so ženske nekoliko boljše pri prepoznavanju osumljencev. To lahko pomeni, da je pri ženskah bolj izrazita težnja po večji učinkovitosti. Zato dobimo več uporabnih informacij, hkrati pa tudi več napak. Zakaj ta težnja, je težko raziskati. Domnevamo lahko, da izvira iz želje izpolniti pričakovanja preiskovalcev (ustrežljivost) ali pa iz nekoliko večje želje po samodokazovanju. Pri poskusih razlaganja pojava ne smemo pozabiti, da sta razliki majhni. Zaznani sta tudi pri otrocih in mladostnikih. Ženske niso nekoliko boljše od moških le pri prepoznavanju obrazov, razlikujejo se tudi po epizodičnem spominu, priklicu imen in priklicu v pogojih deljene pozornosti. Morda lahko del razlik v učinkovitosti spomina pojasnimo z boljšimi verbalnimi sposobnostmi žensk. Ženske so namreč količinsko in kakovostno boljše v besednem izražanju (boljše gramatične spretnosti, uporaba zapletenih stavčnih struktur, večja natančnost oblikovanja govora). Zato lahko izkazujejo boljše spominske sposobnosti pri preizkusih, kjer je treba besedno obnoviti dogodke. Po mnenju nekaterih naj bi se razlike med spoloma na področju besednih sposobnosti povečale po obdobju adolescence. Ženske so sposobne priklicati več avtobiografskih spominov, ki so povezani z intenzivnimi čustvi. Njihovi spomini so tudi bolj polni podrobnosti. Ti ugotovitvi pojasnjujeta dve hipotezi. Po prvi ženske bolj intenzivno doživljajo življenjske dogodke, kar pripomore k boljšemu vkodiranju informacij. Po drugi obstaja med spoloma razlika v vkodiranju, obnovi in priklicu podatkov. Rezultati sodobnih nevropsiholoških raziskav potrjujejo, da so ženske boljše kot moški pri obnovi čustveno vznemirjajočih spominov. S pomočjo magnetne resonance je bilo odkrito, da je pri vkodiranju, vrednotenju in priklicu dogodkov v zavest možganska aktivnost odvisna od spola osebe. Pri ženskah je opaziti večjo aktivnost nevronske mreže leve poloble, pri moških pa desne. Ker motivacija, pričakovanja in izkušnje vplivajo na usmerjanje pozornosti, slednja pa na vkodiranje podatkov v dolgoročni spomin, lahko sklepamo, da prihaja do razlik med spoloma v priklicu podatkov tudi zaradi omenjenih dejavnikov. Ženske so običajno pozorne na druge podrobnosti kot moški (npr. oblačila, barva las, nakit, ličenje,..) (Areh, 2004: 23).

Ob koncu tega pregleda dejavnikov, ki vplivajo na zanesljivost očividca, je dobro opozoriti na dve značilni skupini očividcev: **otroke in starejše osebe**. V obeh primerih je treba ravnati pri opravljanju razgovora zelo skrbno in previdno. Ko gre za ti skupini prič, je gotovo zelo težko določiti starostne meje oz. meje, za katere bi lahko trdili, da pomenijo ločnico med verodostojnimi in neverodostojnimi pričami. Na podlagi opravljenih raziskav je na splošno mogoče sklepati, da so majhni otroci zelo občutljivi in manj trdni pri dajanju izpovedb kot starejši otroci in odrasli. Pri opravljanju razgovora z otroki se moramo zavedati, da lahko začetna spominska zmota sproži nadaljnje napake. Z vsakim naslednjim vprašanjem o neki podrobnosti dogajanja se lahko pojavi nova napaka ali izmišljotina. Število spominskih napak narašča in pričevanje postaja manj verodostojno. Pri otrocih starih manj kot šest let, je pravih prepoznav 35 do 40%, kar je malenkost boje kot pri slepem ugibanju. Z leti se sposobnost obraznega prepoznavanja izboljša, tako da je delež pravih prepoznav pri mladostnikih bistveno boljši, med 70 in 80%. Pri raziskavah s področja prepoznavaja osumljencev lahko pogosto opazimo razliko v sugestibilnosti med otroki in starejšimi osebami. Otroci so bistveno bolj pod vplivom eksperimentatorjevih ali preiskovalčevih pripomb, kar vpliva na njihovo pričevanje (Areh in Šelih, 2003: 61-65).

Razlike med mladimi in starejšimi glede učinkovitosti delovanja spomina so očitne, če upoštevamo dolžino trajanja formalne izobrazbe. Pri starejših lahko še vedno najdemo majhne razlike v spominski obnovi med spoloma, kar velja predvsem za epizodični spomin. Starejše osebe si težje zapomnijo nebistvene, kontekstualne podrobnosti dogodka, npr. vir informacij, barvo, kraj, zunanjo podobno osebo, s katero so govorili ali jo videli na fotografiji. Pogosteje kot mlajšim se jim dogaja, da ne vedo, kje so izvedeli za nek dogodek. Na splošno velja, da je obnova starejših oseb manj kakovostna. Nastajajo tudi težave pri prepoznavi obrazov, do katerih ne prihaja le zaradi okrnjenih zaznavnih zmožnosti. Ko ocenjujemo spominski priklic starejših oseb, ne smemo prezreti dejstva, da se čutilne sposobnosti v tem obdobju poslabšajo. Slabši rezultati tako niso nuno posledica manjših spoznavnih, ampak tudi manjših zaznavnih zmožnosti (Areh, 2004: 28).

**Vrednost vsebine izpovedi očividca** - vsebina izpovedbe očividca je drugi nujni dejavnik v metodologiji vrednotenja verodostojnosti pričevanja. Za ugotavljanje resnice je zelo pomembno povezovanje informacij glede vira verodostojnosti z informacijami glede teže pričevanja v celoto. Kadar opredeljujemo pojem izpovedba s psihološkega vidika, pomeni to

sporočanje določenih psihičnih vsebin. Po teoriji, vplivajo na verodostojnost pričevanja, oziroma na obseg in točnost izpovedb očitca – ustrezni psihološki dejavniki. Poseben pomen imajo perceptivni procesi, človekov spomin ter komunikacijski dejavniki. Skladno s spoznanji v kriminalistiki in sodni psihologiji, rezultati teh treh duševnih procesov ne bi bili razumljivi brez procesa mišljenja. Zato je treba tudi ta psihološki proces šteti k sestavinam enotne psihološke oblike, ki se imenuje izpovedba. Ob tem se soočamo z mnenjem, po katerem mora očitca poročati le o opaženih okoliščinah kaznivega dejanja, ne pa o svojih razmišljanjih in ugotovitvah. Upravičeno je torej meniti, da mnenj o dejstvih ni vedno mogoče ločevati od poročanja o dejstvih, oziroma da vsebujejo izpovedbe prič nujno tudi lastne sklepe, ki jih ni mogoče popolnoma odmisлити od golih opažanj. Dokazna vrednosti pričevanja očitca vsebuje določena nasprotja. Po eni strani je treba, v interesu ugotavljanje resnice, opraviti informativni razgovor z osebo, ki poroča o dejstvih, ki jih je treba dokazati na podlagi tega, kar je slišala od drugih. Po drugi strani, zaradi psihičnih implikacij okoliščine, da je med kaznivo dejanje in pričevanje vpletenih več oseb, prevladuje skorajda enotno mnenje, da očitca po pripovedovanju poda le indice, ki praviloma nimajo lastne dokazne vrednosti. Tak očitca le prenaša informacije, ki jih je dobil od neposrednega očitca ali pa poroča o dejstvih, o katerih je slišal od kakšnega drugega očitca po pripovedovanju. Celo v prvem, zlasti pa v drugem primeru je veliko možnosti, da posredni očitca napačno posreduje potrebne podatke (Vodineč, 1998: 660).

## 7. ZAKLJUČEK

Kljub znanstvenemu napredku na različnih sodnih področjih je večina zločinov še vedno rešena s pomočjo informacij, ki so jih priskrbeli ljudje. Pri tem ostaja opravljanje razgovora glavno orodje za pridobivanje informacij.

Čeprav je večina žrtev in prič pripravljena sodelovati, jim njihova nesposobnost, da bi se spomnili vitalnih podrobnosti, velikokrat jemlje pogum, potrebujejo pomoč, da bi se lahko spomnili vseh podatkov. Pomagati jim morajo preiskovalci. Samo pravilno zastavljena vprašanja ne zadoščajo. Da bi izboljšali sposobnost spominjanja je potrebna aktivna vključitev. Kognitivni pristop pri izpraševanju se je izkazal za učinkovitejšega od tradicionalnega, več informacij, ki so tudi kvalitetnejše. Od začetka uporabe kognitivnega intervjuja je bilo narejenih mnogo raziskav, ki kažejo na uspešnost takšnega načina dela. Rezultati raziskav namreč kažejo, da so z uporabo kognitivnega intervjuja pridobili za 36% pravilnejše podrobne podatke, kot jih da standardni intervju. Lahko bi rekli, da je kognitivni intervju »inovativna nova tehnologija«, ki pomaga ispraševancu, da se spomni pravih podrobnosti. Preiskovanci bodo pri svojem delu uspešnejši, če uporabljajo tehnike kognitivnega intervjuja, za katerega se pa morajo usposablјati in imeti tudi dovolj izkušenj.

Še posebno pomembna je uporaba kognitivnega intervjuja pri razgovoru z žrtvami kaznivih dejanj, kjer moramo poleg znanja vložiti še veliko človečnosti. Žrtev je namreč po dejanju sama, prizadeta, zbegana, morda celo z občutkom krivde. Njenega trpljenja ne moremo izmeriti, še posebej ne duševnega. Enako kaznivo dejanje ne prizadene vsako žrtev enako, zato način obravnave in odnosa kriminalista do žrtve ne more in ne sme biti odvisen od vrste kaznivega dejanja. Kljub temu, da mora biti delo opravljeno profesionalno, še ne pomeni, da kriminalisti ne smejo biti vsaj malo čustveni in razumevajoči, toliko, da žrtev dobi občutek, da je nekomu mar zanjo. Problem dobrega odnosa z žrtvami kaznivih dejanj ni preprosto rešljiv in povezan samo z znanjem kriminalistov in z nekaterimi sistemskimi rešitvami. Povezan je z osnovno filozofijo policijskega dela, kadrovanjem, selekcijo, izobraževanjem, motivacijo, naravo dela in zato izolirani sklepi ne bodo prinesli bistvenih sprememb pri delu z žrtvami kaznivih dejanj.

Prav tako ni zanemarljivo delo kriminalista z očitvidci kaznivih dejanj. Znano je, da so pričevanja očitvidcev zločinov pogosto netočna. Literatura in raziskave navajajo mnoge omejitve pri pričevanju in zaznavanju. Prav zaradi tega bi morali kriminalistom zagotoviti čimveč znanja o zaznavanju, spominjanju, reproduciranju, poznavanju metod vodenja informativnega razgovora ter tako preverjanja veljavnosti izjav in verodostojnosti podatkov.

Kriminalistom bi morali nuditi več izobraževanja in izpopolnjevanja s tega področja in s področja socialne interakcije, jim omogočiti posvetovanja s psihologi. Zavedati se moramo, da je vsako pričevanje del družbene interakcije, v katerem se zaradi različnih dejavnikov resnica ali del resnice izgubi. Uporaba psihologa, kar je v praksi redko, vendar pa se uporablja pri najtežjih kaznivih dejanjih, je priporočljiva in zelo koristna, izkazalo se je tudi za uspešno raziskavo le-teh kaznivih dejanj. Kriminalisti in tudi njihovi nadrejeni danes še premalo razmišljajo o možnosti sodelovanja s psihologom, saj bi se s tem tudi povečala strokovnost opravljenega dela in posredno bi se povečal ugled same policije, ki pa danes ni ravno na najvišji ravni.

## **LITERATURA IN VIRI:**

- Ačimović, M.** (1987): Psihologija zločina i suđenja (Sudska psihologija), Beograd 1987.
- Bull, R. & Carson, D.** (1995): Handbook od Psychology in Legal Contexts, Chichster, John Wiley & Sons.
- Ciglarič, R., Umek P.** (1994): Veljavnost izjav prič, Ljubljana, VŠNZ.
- Gudjonsson G.** (1992): The Psychology of Interrogations, confessions and Testimony, Chichester, John Wiley&Sons.
- Haynes, S.N.** (1978): Principles of Behavioural Assessment, New York, Academic Press.
- Hollin, C.R.** (1989): Psychology and crime, London, Routledge.
- Mandič, P.** (1995): Komunikologija i psihologija komunikacije, Zagreb.
- Musek J., Polič M., Umek P.** (1992): Uvod v psihologijo, Ljubljana MNZ-VŠNZ.
- Mawbay, R. I.** (1994): Critical Victimology, New Delhi, Sage Publications, London – Thousand Oaks.
- Nastran Ule, M.** (2000): Temelji socialne psihologije, Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Roso, Z.** (1995): Informativni razgovor i intervju, II. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, Ministarstvo unutrašnjih poslova R. Hrvatske.
- Swason C., Chamelin N., Territo L.** (1992): Criminal Investigation, New York, MC Graw – Hill.
- Šeparovič, Z.** (1985): Viktimologija – studije o žrtvama, Zagreb, Pravni fakultet Sombor.
- Vodinić, V.** (1990): Kriminalistika, Informator, Zagreb.
- Žerjav, C.** (1986): Kriminalistika, Zagreb.
- Wrightsman, L.** (1991): Psychology and Legal System, Pacific Grove, Brooks/Cole Publishing Company.
- Ustava Republike Slovenije** (1991): Uradni list Republike Slovenije, številka 33/1991.
- Zakon o kazenskem postopku**, (1998): Časopisni zavod Uradni list RS.
- Zakon o policiji**, (1998), MNZ.

## ČLANKI V REVIJAH OZIROMA ZBORNICI:

**Areh, I.** (2004) Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, Ministrstvo za notranje zadeve.

**Faath, A.E.** (1970): Uloga prave pri odredjanju delikta, Jugoslovenska revija za kriminologijo i krivično pravo 3.

**Kanduč, Z.** (1997): Izboljševanje normativnega in dejanskega položaja žrtve kaznivega dejanja. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 51.

**Pečar, J.** (1987): Induktologija, znanje o vplivanju na kazensko dvojico. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, št. 47.

**Sijerčić Čolić, H.** (1995), Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 46, Ministrstvo za notranje zadeve.

**Umek, P., Jančar S.** (1992): Osebni opis – psihološka analiza in kritika, V. Zbornik, Ljubljana, VPVŠ.

**Umek, P.** (1993): Vpliv socialne percepcije in pozornosti na veljavnost izjav, Zbornik strokovno-znanstvenih razprav, Ljubljana, VPVŠ.

**Umek, P.** (1995): Dokumentiranje informativnih razgovorov s poudarkom na psiholoških vidikih, Zbornik strokovnih znanstvenih razprav, Ljubljana, VPVŠ.

**Umek, P.** (1996): Psihološka analiza pričevanja – Uporaba v kriminalistični praksi. Zbornik strokovno-znanstvenih razprav, letnik IX, Ljubljana VPVŠ.